

***BİZ CƏFƏRZADƏLƏR
ƏZİZƏ CƏFƏRZADƏ
BAKI – 2001***

*We, the Jafarzades
by Aziza Jafarzade
Baku – 2001*

*Mənbə: AZERİ.org, 2003
Veb direktor: Betti Bleyer
Veb üçün hazırlayan: Arzu Ağayeva
Veb master: Ülviyyə Məmmədova*

BİZ CƏFƏRZADƏLƏR
ƏZİZƏ CƏFƏRZADƏ

Redaktor: Kəmalə Cəfərzadə
Kompüter yığımı: Aidə Qafarova

Cəfərzadə Ə.M., Cəfərzadə M.M., Cəfərzadə Ə.M.
«BİZ CƏFƏRZADƏLƏR», Bakı – 2001

Kitaba yazıçı, professor Əzizə Cəfərzadənin bir nəslin tarixi fonunda XIX-XX əsrlərdə Azərbaycan məkanında baş verən mühüm hadisələri əks etdirən «Rübabə Sultanım» romanı, filologiya elmləri doktoru Məmməd Cəfərzadənin «Biz Cəfərzadələr» bioqrafik yazısı və şerləri, filologiya elmləri doktoru Əhməd Cəfərzadənin «Adsız qəhrəmanlar» povesti və «Eşitdiklərimdən, gördüklərimdən yadımda qalanlar» yazısı daxil edilmişdir. Bu kitab Əzizə xanım Cəfərzadənin 80 illiyinə oğlu Turanın hədiyyəsidir.

©Turan İbrahimov

«ŞİRVANNƏŞR» – Bakı-2001

MƏMMƏD CƏFƏRZADƏ

Əslimiz Uduludandır. Udulu¹ tarixən Şahsevən elatlarından biri olub monqollarla birlikdə gələn oğuzlardandır (tirələrdən biri - cəngən monqol mənşəlidir). Udulu elatı, görünür, xanlıqlar dövründə parçalanıb. Bir hissəsi indi də Cənubi Muğanda - sərhəddin o tayında qalmaqdadır. Qalan hissəsi rus istilasından sonra boş qalmış Pirsaat vadisinə - Çayüstü deyilən yere köçmüşdür. Onlardan bir neçə ailə indiki Dəvəçi rayonuna getmiş, orada kənd salmışdır.

Bizim kiçik Tağılı kəndi başçıları Tağının adı ilə bağlıdır. Deyilənə görə, Taği çox igid adam olub. Öz adamları ilə birlikdə Şamaxı xanı Mustafa xanın yanında hərbi xidmət edib. Xan onun xətrini çox istəyib. Gözü götürməyənlər xanla arasını vurublar. Xana xəbər veriblər ki, guya, xanın bacısına Tağının gözü düşüb. Bir dəfə Taği xanın yanında əyləşibmiş, xan deyib: - Taği, bürküdür, aralıda otur.

Taği məsələni anlayıb, gecə ilə adamlarını götürüb gedib. Xan üçün belə bir məktub yazıb qoyub: “Xan, bürküdürsə, bir az da uzağa gedim.”

Tağının kimin xidmətinə, hara getdiyini bilmirəm. Onu bilirəm ki, Udulu vadisinə köçməzdən əvvəl tağılılar Cənubi Şirvanda “Baba Bozum” deyilən yerdə (Kərimbəyli kəndinə yaxın yerdə) yaşamışlar. Babam adaxlı olanda azsaylı tağılılarla ləzgilər arasında qanlılıq düşür. Ona görə də Çayüstünə - öz soydaşlarının yanına köçüb gəlirlər (əvvəl yurdları İncəbeldə, sonra Bala dağın dibində, Haça qayanın üstündə, nəhayət Xəraba yerində olub. Mənim təkidimlə 1958-ci ildə indiki yerə köçmüşlər).

Babamızın adı Məşədi Cəfər, atası Musa, babası Molla Məhərrəmdir. Ona görə də nəslimizə “Mollaməhərrəmli” deyirdilər (nəsil şəcərəsini Turana yazdırmışam).

Pirsaat vadisinə köçdükdən sonra babam və böyük qardaşı Hacdaşdəmirli Hacı İmanın qızları ilə - öz xalası qızları ilə evlənilər (babam Xanımla, qardaşı Güllü ilə). Köçüb Şamaxıya gedirlər. Qardaşları Səmid və Dadaş, bütün qan qohumları kənddə qalır.

Babam xırdavat alveri edib. Yüngül savadı varmış. Deyilənə görə çox sakit adam olub. Sonralar Bakıya köçüb. Bakıda vəfat edib (qəbri Bibiheybətdədir).

Atamın anası Xanım Şamaxının köklü sakinlərindəndir. XIX əsrin məşhur xəttatı, məktəbdarı və müxtəlif şəbihlərin mahir ifaçısı Nəcəfqulu İman oğlunun bacısıdır. Nənəm də qohumlarının çoxu kimi yaxşı təhsil alıb. Bakıda qızlara Quran dərsi keçmişdir. Hədsiz hökmlü, zabitəli qadın olub. O da Bakıda vəfat edib, ərinin yanında dəfn edilib.

---

¹ Udulu sözünün etimologiyası barədə Azərbaycan toponomiyasına həsr olunmuş II respublika müşavirəsində (1981) məruzə etmişəm. Məruzədə A.Bakıxanovun və Q.Voroşilin mülahizələrinə cavab verilmişdir. Güman edirəm ki, udulu (sığırlı, dəvəli, təkəli, qaraqoyunlu, ağqoyunlu kimi) ud “qara mal” sözündən düzəlmişdir.

Anamın atası Kərbəlayi Əliheydər, babası Vəliyar, ulu babası Alıdır. Əsilləri Ağsudakı Garıs elatındandır. Anamın dediyinə görə ulu babası, əslində bəy olub. Çarizm bəylik hüququnu təsdiq edəndə bəyliyi danıb. “Mən Alı deyiləm, Bəyalıyam” deyib. Qardaşı Əliyar (general Tərən bəyin babası) isə bəylik hüququnu təsdiq etdirib (əlbəttə, o dövr üçün bu, çox qeyri-adi hal idi, çünki çoxları min fırlaqla özünü bəy kimi qələmə verirdi). Bu faktdır ki, Əliheydər Tərən bəylə bibioğlu-dayıoğlu olub.

Əliheydər Şamaxıda məşhur Seyid Mir Ağasının nəslindən olan Seyid Rübabəyə vurulub. Tərəkməlikdən əl çəkib, şəhərə köçüb, sənət öyrənib. Bütün bunlardan sonra da qızı verməyiblər, götürüb qaçıb.

Kərbəlayi Əliheydər çox savadlı adam olub, Quranı əzbər bilib. Bir sıra dillərdə danışır. Lakin ömrü boyu sənətkarlıqla dolanıb. Rusca bildiyindən ara-sıra ondan dilmanc kimi istifadə ediblər, kiçik maaş da veriblər. Səyahət-ziyaret azarkeşi olmuşdur. Dönə-dönə Xorasana, 3 dəfə Kərbəlaya gedib. Sonuncu ziyarət zamanı Kərbəlayda vəfat edib. Arvadı onu orada dəfn eləyib, geriye tək qayıdıb.

Nənəmiz Seyid Rübabə Mir Haşım qızı Şamaxıda doğulmuşdur. Ulu babası Mir Ağası müqəddəs şəxs olub. Belə rəvayət edirlər ki, guya onu odlu böyük tənirə atıb, üstünə çox ağır daş qoymuşlar. Səhər gəlib açanda görüblər ki, sapbasağdır, oturub Quran oxuyur.

Mənim eşitdiyimə görə, Seyid Rübabənin nənəsi Mustafa xanın qızı olub (Əzizə deyir ki, anası. Bu isə illərlə hesabladıqda düz gəlmir). Mir Ağası xandan qızını oğlu üçün istəyir. Xan isə vermir. Mustafa xan Şirvandan gedəndə qızı bir qulluqçuya qoşub Mir Ağasının evinə göndərir. Nənənin danışdığına görə, xan qızı öz övladlarını vuranda qolu quruyurmuş. Dözmür, seyidlərin əlindən qurtarmaq üçün allahdan ölüm arzulayır, cavan ikən ölür.

Seyid Rübabə uca boylu, ağbəniz bir qadın idi. Hədsiz dindar idi. Savadlı olmasa da, namazın bütün növlərini, duaları əzbər bilirdi və başqalarına da öyrədirdi. Şirvanda, Bakıda müqəddəs şəxs sayılırdı. Hətta kişilərin çoxu da ona “Ağa” deyə müraciət edərdi. Ondan dilək diləyənlər, ona nəzirli olanlar çox idi. Hətta 1971-ci ilə qədər tanıdığımız, tanımadığımız nəzirli qadınlar gəlib olduğumuz həyəti süpürüb gedərdilər.

Şəhərdəki evimiz, bir növ, divanxana, təkyə, ziyarətgah, karvansaraya oxşayırdı. İş çətinə düşənlər ondan imdad diləyərdilər. Ərindən, oğlundan acıq eləyənlər Seyid Rübabənin yanında qalmağa gəlirdilər. O da əri, oğlu çağırtdırıb danlar, barışdırardı. Din əleyhinə kəskin mübarizə aparıldığı illərdə arvadlar gəlib, dua namaz öyrənərdilər. Tez-tez mərsiyə məclisləri qurulardı. Uduludan, Ağsudana şəhərə müalicəyə gələnlər, dəvəçilər bizdə qonaq qalardılar. Hətta tanış yerlərdən olan qaçaqlar da bəzən bu pənah evinə gəlib çıxırdı.

Aydındır ki, bütün bunlar biz uşaqların gününü cəhənnəmə çevirirdi. Şirin xörək yediyimiz vaxt iki “məscid arvadı” gəlirdi. Nənəm mənə və Əhmədə deyirdi: “O yana baxın”. Sonra görürdük ki, küftələrimizi qabdan götürüb, “məscid arvadları” üçün qoyublar. Gecə evdə yatmağa yer tapmırdıq. Özümüz bir yorğan-döşəyə yığışırıdık. Məktəblərdə, bağçalarda bərk və kobud ateizm tərbiyəsi aparılırdı. Əhməd bağçaya gedirdi. Ən çox döyülən o olurdu. Əzizə bir qədər böyük, həm də qız uşağı, mən isə fağır idim. Bizimlə müqayisədə, o, dəcəl görünürdü. Bir dəfə evimizdə mərsiyə məclisi vardı. Mərsiyənin şirin yerində Əhməd pilləkənə çıxıb bağçada öyrəndiyi şəri ucadan dedi:

Mollaların hiyləsini anladıq,

Cinləri, şeytanları qırmacladıq...

Mərsiyəyə ara verdilər. Əhmədi döyüb ağzını-burnunu qana bulaşdırdılar.

Seyid nənəmin fanatikcəsinə təmizkarlığı da bizə əzab idi. Onda həyətlərdə su kranı yox idi. Əzizənin başçılığı ilə təxminən 500 metr aralıdakı budkadan qablarda su alıb evə gətirərdik. Nənəm əllərini qıçlarımızın yanına çəkərdi, yaş idisə, demək, su çalpanıb, mürdərdir. Qabları qanova boşaldıb təkrar bizi suya yollardı. Nə isə...

Hər halda şəhərdə bizi himayə edən, qoruyan o idi. Onun sayəsində bizə hörmət edirdilər.

Seyid Rübabə hədsiz xeyirxah adam olub. Onun çətin illərdə aclar, xəstələr, xüsusən əsir düşmüş qızlar barədə etdiyi xeyirxahlıqlar indiki adamlara inandırıcı görünməz, qəribə gələr. O, həm də məğrur idi, başqa seyidlərə bənzəməzdi. Adam tanımaqda bərabəri olmayıb. 1920-ci ildə hansısa dəyərli adamı qorumaq üçün axşam Əliheydər Qarayevin evinə gedir. Ev adamları onu hörmətlə qarşılayırlar. Deyirlər ki, işdən təzəcə gəlib, xörək yeyir. Nənəm yan otaqda oturub gözləyir. Bir anlığa otaqda tək qalır. Qapının arasından baxıb görür ki, qırmızı komissar çəkmə ilə oturub. Əllərini stolun üstünə söykəyib əyilib boşqabın qırağından xörəyi içir, qaşığı isə kənardə qalıb. Nənəm daha baxmır. Ev qadınları gələndə onlara deyir ki, fikrimi dəyişdim. Əliheydərə zəhmət vermək istəmirəm. Xudahafizləşib küçəyə çıxır. Qayıdanda nənəmdən soruşurlar ki, nə oldu. Cavabı bu olur ki, elə adama söz deməyə dəyməz.

Atam təxminən 1885-ci ildə Şamaxıda doğulmuşdur. Onun dünyaya gəlməsinin maraqlı tarixçəsi var. Nənəm Xanım dalbadal qız doğarmış, bacısı (həm də eltisi) Güllü isə hər dəfə oğlan. Bir gün Güllü sancı çəkir, qadınlar yığışır başına. Soruşur:

-Bəs Xanım niyə gəlməyib?

Deyirlər ki, o da sancı çəkir. Deyir:

-Yox. Mən oğlan doğacağam, Xanım onun sancısını çəkir.

Taleyin qəribə işləri var. Deyirlər, pinə vermək pis şeydi. Güllü qız doğur, Xanım isə oğlan (atamı). Xanım nənəm deyir ki, bu gecə bütün qohumlar şam yandırsın. O vaxtdan zarafatca nənəmə "Xanım padşah" deyirlər. Güllünün oğlanlarından ancaq biri boya-başa çatır. Onun da ancaq üç qızı olur. Onlardan da bircə oğlan qalır.

Atam doğulanda ona Məmmədbağır adı verirlər. Lakin elə uşaqlıqdan Məmməd çağırılır. Kiçik ikən atası onu özü ilə Məşhədə aparır. Sonralar Əliheydər babamgillə Kərbəlaya gedir. Ona görə də gah "Məşədi Məmməd, gah "Kərbəlayi Məmməd" deyiblər.

Atam çox erköyün böyüyüb. Deyilənə görə, 3-4 yaşına qədər anası onu əmizdirib. Əvvəlcə dayısı Nəcəfqulunun (Molla Qulunun) mollaxanasında oxuyub. Lakin dayısının onunla başqa şagirdlər kimi rəftar etməsinə, tələbkarlığına dözməyib. Hər gün şagirdlərdən biri mollaevin evinə bulaqdan su gətirmiş. Bir gün atama növbə çatır. Dayısı qabları göstərib deyir ki, get Nanəli bulaqdan su gətir, bizə ver. Atam bir söz demir. Dayısı şagirdlərlə məşğul olmaq üçün məktəbxanaya keçir. Atam isə küçədə suçunu (atla, eşşəklə su daşıyıb satanı) çağıraraq su alır. Aparıb dayısıgilə verir. Dayısı, demə, göz qoyurmuş. Atamı söyüb danlayır. Deyir:

-Mən sənə dedim ki, su gətir. Demədim, al. Məgər mənim pulum yoxdur?

Atam düz evlərinə qaçır. Anasına deyir ki, mən sənın qardaşının məktəbinə getməyəcəm. Getmir də. Başqa mollaxanaya qoyurlar. Bu molla birtəhər atamın şıltaqlarına dözüür.

Atam uşaqılıqdan tapança gəzdirərmiş. Bir gün şəhərdə ötgəm bir bəylə rastlaşır. Bəy çox təhqiredici şəkildə deyir:

-Adə, bacısı göyçək, sən kimsən tapançalı gəzirsən?

Atam təhqirə dözmür, tapançanı çıxarıb bəyi öldürür. Həbs edilir. Çarın oğlu - vəliəhd Mixail anadan olanda amnitsiyaya düşür.

Böyük bibim Şərəfnisə anamın dayısı arvadı olub. Baldızı Seyid Rübabə ilə çox dost, bacılıq olublar. Baldızının böyük qızını atama adaxlayıblar. Lakin qız adaxlı ikən vəfat edib. Bibimgil nişanı geri qaytarmayıblar. Deyiblər ki, kiçik qızınız var, böyüyər. Anamın dediyinə görə, o vaxt onun dörd yaşı varmış. Atam qohumların təkidilə on ilə qədər qızın (anamın) böyüməsini gözləməli olur.

Atam orta boylu, bir qədər sarıbənz, göyçək, çox iti baxışlı adam idi. Mahir atıcı, gözəl minici olub. Olduqca cəld, qorxmaz, əyilməz, sözgötürməz, bir qədər də əsəbi adam idi. Çox gözəl geyinərmiş (şekillərdən görünür). Lakin əslində kasıb və arxasız olub. Vaxtilə Uduluda yüzbaşının yanında bir müddət kazak işləyib. Təzə naçalnik yüzbaşılari Şamaxıya çağırtdırıb ki, tanış olsun. Udulunun yüzbaşısı tör-töküntülü geyinən bir adam olub. Yüzbaşılari gəlib bir-bir keçdikcə naçalnik yanındakılardan onların kimliyini soruşmuş. Atamgil keçəndə naçalnik deyir: -Yüzbaşı hansıdır?

Deyirlər:

-O yaşlı kişi.

-Bəs yanındakı?

-O da onun kazakı.

Deyir:

-Gözün çıxsın, ay Udulu. Yüzbaşısına bax, kazakına bax.

Atam igid, savadlı, məlumatlı, gözəl natiq olsa da, konkret peşə sahibi deyildi. Məndə olan sənədlərə görə, Bakıda qapançı, pirkeşik işləyib, qırçı dəstəsini idarə edib. Anam deyirdi ki, bir neçə gün qəssab işləyib. Sonra əlini kəsib (nənəm Xanım onu qolu sarıqlı, boynundan asılı görüb, qorxudan xəstələnib ölüb). Bir işdə daimi qala bilməyib. O zamanlar atam kimi savadlı, həm də igid adamlar çox deyildi. O varlıların yanında mirzə, kontor müdiri, podratçı, dövlət idarələrində xırda məmur işləyə bilərdi. Görünür xasiyyəti buna imkan verməyib.

1918-20-ci illər barədə atamdan az şey eşitmişəm. Bildiyim budur ki, 1918-ci ilin mart davasında dayısı oğlanları da daxil olmaqla, müdafiə dəstələrindən birinə başçılıq eləyib. Kömürçü bazarına yaxın binaların birində xeyli atışılar. Ermənilərin atdığı top mərmisi otaqlardan birinə düşüb, partlamayıb. Ancaq təlim görməmiş müdafiəçilər bərk qorxuya düşüblər. Xeyli sonra atam xəbər tutub ki, dəstədəkilər səssizcə dağılıb gediblər, yanında ancaq dayısı oğlanları qalıb. Atam həmin qırğında məğlubiyət üçün ən əvvəl Bakı varlılarını günahlandırıb söyərdir. Bir çoxlarının döyüşə davam gətirməməyinin səbəbini hərbi təlim keçməməkdə, yaxşı silahın olmamasında görürdü. Yeri gəlmişkən deyim ki, atam "Cəfəri" təxəllüsü ilə şer yazırdı. O, aşiq tərzində yazdığı şerləri, qəzəl və həcvləri axşamlar həmsöhbətlərinə oxuyardı. Atamın "Mart davası" adlı uzun şeri

(poeması) vardı. Mən həmin şeri tam eşidə bilmədim. Onu oxuyanda məni bir bəhanə ilə qonşuya göndərərdilər.

Bir də bildiyim budur ki, Tərən bəyin xahişi ilə onun məşhur atını Bakıdan qoçaqlıqla çıxarıb. Hər cür qaçaqla dolu olan Qobustandan keçirib Uduluya aparmışdır.

Əzizədən eşitdiyimə görə ingilislərin hakimiyyətə gətirdiyi Sentrokaspi hökuməti Bakıda əli silah tutanları toplayıb türklərlə vuruşdurmaq istəyib. Adamlar ora-bura çəkilib, atam da Uduluya getmişdir.

Sovetlər gələndə bir müddət kənd şurasının katibi işləyib. Əhalidən silah toplamaqda onun nüfuzundan istifadə etmişlər. (Bu iş üçün ona "spasibo" elan etmək barədə siyasi idarənin kağızı var). Az sonra atam iş başına keçən gədə-güdənin yaramazlıqlarını, qəddarlığını görüb Sovet hakimiyyətinə nifrət etmişdir. Heç bir işdə işləmək istəməmişdir. O, Nərimanla, daha kimlərlə tanış imiş. Atam deyirdi: "Nəriman ismarış göndərdi, gəlsin bir iş verək, getmədim".

Onun şahidiyəm ki, bir dəfə rəhmətlik Cəmo bəy Cəbrayılbəyli Uduluya təhkimçi idi, bizə gəldi. Atamla xeyli söhbət etdilər. Dedi: "Niyə bir qulluğa durmursan? Axı, müəllim ki, ola bilərsən." Atam dedi: "Cəmo bəy, mən bunlara qulluq eləməyəcəyəm". Nə isə... Dərk etdiyim budur ki, atam həmişə müxalif olub - Çar hakimiyyətinə də, sovetlərə də, bəlkə lap elə Müsavat hakimiyyətinə də (bu hakimiyyət barədə ondan bir kəlmə də söz eşitməmişəm), müxalif doğulub, müxalif də ölüb (görünür, onun bu xasiyyəti bizə də keçib).

Atam Bakıya qayıtmaq istəmir, anam isə şəhər qızı olduğundan kəndə getmir. Onlardan kimin haqlı olduğunu deməyə mənəvi haqqım yoxdur (son iki ildə Əzizə ilə bu barədə çox dərdləşmişik). Atam kənddə qalır. Xeyri adlı sonsuz dul qadına evlənib, ikiarvadlı olur.

Analıgım atamla yaşlı, bəlkə, bir neçə yaş böyük olardı ("Analıq" dediyim üçün ruhu məni bağışlasın. Mən heç vaxt onu ögey saymamışam. Biz ona "nənə" deyərdik. Məndə anlaşılmazlıq yaranmasın deyə bu sözü işlədirəm). Udulu vadisindəki Paşalı kəndindən, Xankişi bəyin qızı idi (onların da əsli Şahsevəndir). Atasıgil mülksüz-filansız bəylərdən olub. Analıgım hərdən bəy qızı olmasını yada salardı, babasının gordasını (əyri, ağır qılıncı) isə yadigar kimi böyük neft şüşəsi səbətində saxlardı. Savadsız olsa da, rus sözləri işlədərdi (görünür atasıgilin danışığından keçmişdi). Qardaşı yox idi, anadan ayrı iki bacısı olub.

Enli kürəkli, cüssəli, sağlam qadın idi. Görkəmində qadına məxsus heç bir gözəllik, incəlik yox idi. Xasiyyətə adi, sadə tərəkəmə qadını idi. Lakin ürəyi geniş, ipək kimi yumşaq və təmiz, qayğıkeş, fədakar bir adam idi. Çox zəhmətkeş, yığım-dərimli olub, təsərrüfat işlərinin, demək olar ki, hamısını özü görərdi.

Şəhər uşağı olduğumuzdan kənddə bizi bərk qoruyardı. Mənim üstümdə o rəhmətlik çox döyülüb. Atam döymək istəyəndə məni bədəni ilə bürüyərdi, atam isə hirsli soyuyana qədər o yazığın kürəyinə, qollarına qırmanc döşərdi. Çox təəssüf ki, bizim babat, yaxşı günlərimizi görmədi. Ona heç bir əvəz qaytara bilmədim. Mən əsgər olanda kənddə vəfat edib. Öləndən qabaqki günlər yalvarıb ki, ölüərəm, teleqram vurun, balam (yəni, mən) gəlsin. Ayaq üstə gəzdiyindən sözüne inanmayıblar.

Nəhayət, mən altı aylıq olanda hamiləliklə qərara alıblar ki, İrana köçüb həmişəlik Məşhəddə yaşasınlar (getməzdən qabaq anam atamın dayısı qızı Badam bibi ilə şəkil çəkdirib, Əzizə

yanlarındadır, mən anamın dizləri üstə). Yəqin ki, 1927-ci ilin yanvarında Aşxabada gəlirlər. Firuzədən sərhedə keçirlər. Bərk qar olur. Qaçaqçılar bizi keçirməyə fürsət gözləyirlər. Bu müddətdə mən Əzizənin arxasına səriyirlər. O da əyilib qarla oynayır. Ayaqlarım bələkdən çıxıb qara girir, donur.

Məşhəddə yaşamaq böyüklərimiz üçün əvvəlcə çox cazibəli görünüb. Seyid nənəm dinsiz ölkədən uzaqlaşmış müqəddəs şəhərdə yeganə qardaşının, qardaşı oğlanlarının yanında qalacaqdı - qızı, kürəkəni, nəvələri də onunla. Atam nifrət etdiyi Sovetləri görməyəcəkdi, bircə bacısı, bacısı oğlanları ilə bir şəhərdə yaşayacaqdı. Anam da ki, dayısı, dayısı oğlanları, baldızı (həm də dayısı arvadı), əri, uşaqları ilə həmişəlik bir yerdə. Lakin onlar tam yad mühitə düşəcəklərini görə bilməmişdilər. Atam üçün dükan açırlar, ticarət etsin. Lakin bu məğrur, söz götürməyən, doğru danışan adam müştəriyə yaltaqlanan, baş əyən, qulluq göstərən ikiüzlü, fırıldaqçı İran tacirlərinin yanında alver edə bilmir, iflasa uğrayır.

Ailə zəhləkeş bir farsın evində kirəkeş yaşayır. Qadınların günü dözülməz olur, xüsusən yazıq analığının. Məşhəd həyatı onun üçün dəhşətli olur. Həyətdə, küçədə farsca danışirlər. O isə bir kəlmə də bilmir. Ömründə yaşmaq vurmayan çöllü qadın qıl gözlüklü çadraya bürünməli olur, sıxılır, darıxır, özünü zindanda hiss edir. Həm də şərəitə uyuşa bilməyən hərəkətləri gülüş obyektinə çevrilir. Onun Məşhəddəki davranışı barədə gülməli əhvalatlar danışardılar. Yaşa dolanda dərk etdim ki, bunlar ağıllı işlərdir. Məsələn, bir dəfə küçədə yovşan yüklü eşşək görür. Qaçıb yovşanı iyləyir, öpür. Yovşana, sonra eşşəyə yalvarır. Bəli, şəhərli üçün gülməlidir, çöllü üçün yovşan həsrəti böyük dərddir. Tarixdən bellidir ki, qıpcaq xanı Artıq xan qoşunla Cənubi Qafqaza gəlir. Baş kefə qarışır, qoşun geri dönür, özü ilişib qalır. Qardaşı Sırğan onu vətənə qaytarmaq üçün yanına gəlir, çox yalvarır, qulaq asmır. Birdən gətirdiyi yovşanı çıxarıb qardaşının burnuna tutur. Artıq xan yovşanı iyləyir, ətrini sinəsinə çəkir. Elə o dəqiqə yəhərə sıçrayıb qardaşı ilə çöllərə qayıdır. Buna bənzər bir əhvalat mənə də baş verib. İki il idi ki, Gəncəyə gəlmişdim. Yovşan iynin həsrətini çəkirdim. Yoldaşlarımdan birinin toyuna Qazağa getdim. İncə dərəsinin ayağında yovşanlıqı görəndə hədsiz sevindim. Toydan geri qayıdanda maşını saxlatdırdım. Yovşandan xeyli yığıb əvvəl iylədim, sonra ocaq qalayıb tüstüsünə durdum. O vaxtdan yovşan həsrəti mənə də yoxa çıxdı.

Nəhayət, Məşhəddə ailəmizin vəziyyəti xeyli pisləşir. Qadınlar sözü bir yerə qoyurlar. Analığımı irəli verirlər. Çünki o, atamın döyməyinə əhəmiyyət verməzdi, dözümlü idi. Deyirmiş, bu şəhər dilənənlə doludur. Sənin də burda işin gətirmir. Qalsaq, balalarımız küçələrdə dilənəcəkdir. Anam da onun sözüne qüvvət verir. Dönə-dönə olan belə söhbətlərdən sonra atam razılaşıb. Geri dönürlər, Tağılıya. Burda camaat kömək edir. Tez bir vaxtda çiy kərpicdən ev tikirlər. Qayıdanda anam da, analığım da hamilə olurlar. Analığım ayının, gününün içində imiş. Kənd adamı olduğundan o da palçıq tutmaqda, kərpic kəsməkdə iştirak edir. Sonra ağır xəstələnir. Vaxtı isə lap yaxınlaşır. 45 yaşında ilk dəfə, xəstə halında oğlu olur. Doğanda heç ağı üstündə olmur. Anam deyirdi ki, tək bircə dəfə dedi ki, ay Seyid qızı, sən allah uşağı gətir, görüm kimə oxşayır? Analığının südü olmur, anam bütün varlığı ilə uşağı yaşatmağa çalışır, əmcəyi südlü qadınların yanına aparıb əmizdirir. Hər cür qayğı göstərir, analığıma bu məqamda yazığı gəlir. Axı, bütün həyatı boyu övlad görməyən qadının yaşlı vaxtında imamın verdiyi uşağının yaşamasına kömək etməkdən savab nə ola bilərdi? Uşaq, görünür, yarımçıq doğulubmuş. Cəmi bir neçə gün yaşayır. İl yarımliq Məşhəd həyatından ailəyə hədiyyə ola biləcək uşaq da qalmır.

Bu yerdə bir haşiyə yerinə düşər. Əbdürrəhim bəy "Marallarım"da "bir imam evini yıxmış"dan bəhs edir. Ana-babamız, seyid nənəmiz qismən də ata-anamızın evini imam çox yıxıb. Ziyarət, səyahət aşiqi olan bu adamların var-yoxu o yolda gedib. Babamla nənəm mən biləni üç dəfə

Kərbəlaya gediblər. Bir dəfə atam və anam da onlarla gedib. Bu dəfə ingilislər Bağdadı təzəcə alıblarmış (kefə bax, nə əyyamda!). Anam xəstə olur. Hava isti imiş, üst paltarını, pulu və sairəni (anam isə qızillərini) bir xurcuna qoyurlar. Anam başını xurcuna söykəyib yatır. Nənəm arvadlarla söhbət edir. Xurcunu ingilis əsgərləri oğurlayırlar. Bizimkilər çox çətin vəziyyətə düşürlər. Bakıya - anamın əmisinə teleqram vururlar. Pul gələndən sonra geriye qayıda bilirlər.

30-cu illər bizi başqa cür qılıncladı. Repressiya oluna biləcək yeganə əsas namizəd atam idi. O da ucqar bir kənddə adı kolxozçu, özü isə xanənişin. Əvvəlcə İrandan məktub gəldi ki, bibim Şərəfnisə rəhmətə gedib. Allahından əmimiz, dayımız, xalamız yox idi. Bu da dəmir divarın o üzündə olan bibi.

Mən 2-ci sinifdə oxuyanda İrandan nənəmə məktub gəldi ki, qardaşı nəvəsi (bibim nəvəsi) Məsumənin toyu olacaq. Nənəm getmək fikrinə düşdü. Kəblə Həcər adlı bir arvad tez-tez onun yanına gəldi. Bu arvadın İranda oğulluğu vardı, baş çəkmək istəyirdi. Anam qorxuya düşdü, anasını fikrindən daşındırmağa çalışdı. Əmisi qızı İzzət bacıya sirr açdı. İzzət bacı nənəmə xox gəldi ki, gedib inkevediyə xəbər verəcək. Xeyri olmadı. Əvvəla, Seyid Rübabə qorxub geri çəkilən deyildi. İkincisi, qayını qızının onu - Seyid Rübabəni satacağına da inanmadı. Nə isə... Getdilər. Kəblə Həcər qayıdıb Bakıya çıxdı, nənəm o gedən oldu. Məşhəddə rəhmətə getdi.

Əzizə İrana qohumların yanına gedəndə öyrənib ki, nənəm Məşhədə sağ-salamat gedib çıxıb. Geri qayıdanda sərhəddə İran ajanlarına rast gəliblər. Kəblə Həcər çadranı atıb, tez sovet tərəfə keçib, nənəm isə Seyid Rübabəliyindən əl çəkməyib, elə çadralı qaçmağa çalışıb, çadra əl-ayağına dolaşmış, ajanlar tutub. Bir müddət "Sovet casusu" hesab edib saxlayıblar. Sonra, bibim oğlu (qardaşı oğlu) gəlib, xahiş edib. Nəyə gəldiyini inandıraraq. Bibim oğlundan iltizam alıblar ki, bibisini geri buraxmayacaq. Nənəm yeganə övladından da həmişəlik ayrılacağına dözə bilməyib.

Nənəm gedəndən sonra biz fanatizmdən xilas olduq, xeyli azad nəfəs aldıq. Ancaq şəhərdə himayəçəsiz, əslində kimsəsiz qaldıq. Dolanacağımız çox çətinləşdi. Anam ev əşyalarını satırdı. Özü də müştəriyə yox, "astaraveş"çiyə (kəm-köhnə alverçisinə), dəyər-dəyməzinə.

Mən iki il kənddə qaldım. İki il dördüncüdə oxudum. Tavaya məktəbə gedirdik. Birinci il ikinci növbəyə düşdüm, Xanımzadə ilə. Bir neçə gündən sonra o heç getmədi. Mən də tək gedə bilməzdim. Yol, kənd itlə dolu idi. Tağılının qalan uşaqları aşağı siniflərdə idilər. O biri ilə onlarla I növbəyə - Zülfüqarla, rəhmətlik Xəlillə dördüncü sinifə getdik. Nə isə. Bu illərdə bizim Mollaməhərrəmli nəslinin kişilərinə elə bil qırğın gəlmişdi. Atamın əmisi nəvələri Gülhüseyn, İslam, dalınca yeganə əmisi oğlu Əlimusa vəfat etdi. Bir axşam Rəşid əmi (uşaqlarımın babası) ağlaya-ağlaya atamın yanına gəldi ki, balalarım acından öləcək. Gəl mənə kömək elə ortaqlı dəvə ala. Atam dedi ki, mən dəvəni neynirəm. Pulum da yoxdur. Atsız dolanmaram, qalır bir inək. Rəşid əmi cavab verdi ki, bu ili ortaqlı işlədərik, qazancı bölərik. Gələn il sənə inəyin əvəzinə camış alaram, dəvə qalar mənə. Camış sözü analığımın ürəyindən oldu. Hey camış arzulayırdı. Rəşid əmi sabah da gəldi, atamın ona yazığı gəldi, analığım da "hə" dedi. Nə isə. İnəyimiz, gerek ki, iki toğlu, bizdən, onlardan da o qədərlik şey satıldı. Bir maya alındı. Sən demə maya götürüm imiş. Elə birinci dəfə Qəbələdən qayıdanda dəvə Küdrüdə çöküb. Yükünü açıb başqa dəvələrin üstünə paylaşdırıblar. Ölüm-zülüm dəvəni gətirib Şirnalı əminin dəvə dalanına saldılar. Gətirilən qırmızı alma, qoz-fındıq bizə sevinc gətirmədi. Axşam ağsaqqallar oturub məsləhət elədilər ki, dəvəyə göy əlaq yedirtmək lazımdır. Qışın ortasında stəkan ağzı boyda qanqaldan kisə-kisə yığ görüm. Bütün günü yığırdıq, dəvə isə ötürürdü. Dəvə gecələr əvədəyirdi. Gedib dəyirmandan adam çağırırdılar. 8-10 nəfər yığılıb dəvəni çevirib oturdurdu. Yazacan günlərimiz belə keçdi. Yazda dəvə öldü. Gönündən bizə və onlara 5-10 cüt çarx qaldı.

Dəvə ilə üzülüşəndən bir qədər sonra Rəşid əmi də rəhmətə getdi. Kür qırağından (Kolanıdan) Əgər adlı birisindən camış almışdı, bir az borclu qalmışdı. Əgər gəlib yetimləri narahat edəndə atam ondan xahiş etdi ki, bir müddət gözləsin. Sonra Əgəri atla kəndlərinə apardı. Lakin gec qayıtdı. Piyada gəldi, atımızı Əgərin qapısından oğurlamışdılar. Axtarış nəticə vermədi. Atam isə at minməsəydi, yaşaya bilməzdi. Borc-xərc bir qara madyan alıb gətirdi. Bu at, “söndü mənim çırağım, yandı sənin çırağın” oldu. Atamın gecə çölə çıxanda hökmən ata baş çəkmək adəti vardı. Elə o gecə analığımı oyadıb dedi ki, arvad, deyəsən, at ölür. Qalxıb tövləyə getdik, at ölüm halətində idi. Səhərə qədər yatmadıq. Tezdən qonşular gəldi, atı qaldırdılar, çölə çıxıb özü üçün otladı. Hər gecə belə oldu. Atam atı Quşçuya sahibinə aparıb vermək istədi. O, yiyə durmadı, pulu da qaytarmadı. Atam atı orada buraxıb gəldi. Bu təfsilatları ona görə yazıram ki, atam necə oldu “bir həsir, bir yesir” qaldı.

Atsız qalandan sonra atam xəstələndi. 39-cu il yazın axırlarında xəstəliyi şiddətləndi. Ağrıdan yata bilmirdi. Yorğan-döşəyə düşdü. Bakıya müalicəyə getmək istədi. Atamla yola düşdük. Kimsə bizi atla Qarasuya gətirdi. Atam köməksiz yeriye bilmirdi. Bizi gətirən atamın qoluna girib vağzalın zalında oturtdu. Məni dəhşət bürüdü: atamı qatara necə mindirəcəyəm? Tiflis qatarı burda lap az dayanırdı. Dalı dayananda qabağı yola düşürdü. Atama baxdım, fikrimi anladı. Dedi get ətrafı dolan, gör tanıyan tapa bilərsənmi? Mən indiki zamanla müqayisədə çox-çox küt uşaq idim. Dörd gözlə ətrafı dolandım. Vağzalın böyründə nəyisə düzəldən bir kişi gördüm. Üzdən tanıdım, kim ola? Yadıma düşdü ki, bir vaxt kəndə musiqiçi briqadası gələndə bu kişi kamança çalırdı. Tez atamın yanına yüyürüb dedim. Atam dedi ki, çağır gəlsin. Gedib yalvarıb çağırdım. Kişi atamı tanıyırmış. Görüşüb arxayın elədi, sonra yenə getdi. Mən hey qatarı minməyi düşünürdüm. Vaxt isə yaxınlaşırdı. Atam pul verdi, bilet aldım. Nəhayət, zəng vuruldu. Atamın qoluna girib platformaya gətirdim. Kişi gəlib çıxdı. Atamı skamyada oturtdu, dedi narahat olmayın. Qolu qırmızılı növbətçiye nəsə dedi. Qatar gəldi. Kişi atamın qoluna girib qatara yaxınlaşdı. Vaqona çox rahat mindik. Qatar biz minənə qədər dayandı. Mən sonralar başa düşdüm ki, kişinin xahişi ilə növbətçi qatarı bir az ləngidib (Allah o kişiye, bütün yaxşılara rəhmət eləsin). Bakıda qatardan düşdük. Bakıda asan idi. Bir faytonçu elə perronda bizə sahib çıxdı. Faytona oturdub evimizə apardı. Atam Bakıda xeyli xəstə yatdı. Həkimlər baxdı, dərman verdilər. Sağalmadı. Atam indi adi şey olan mədə uzanması xəstəsi imiş. Nə bilirdik? Nəyi bilirdik? Nəyimiz vardı? Atamın ana tərəfdən qohumları - əsasən qadınlar dəyib gedirdi. Bir gün Əliheydər də bizdə idi. Həyətdə idik. Əliheydər məndən kiçik, Əhmədlə yaşdı idi. Ancaq rəhmətlik çox ayıq uşaq idi. Atam onu çağırırdı. Nəsə deyib, dondurma pulu verdi. Əliheydər məni və Əhmədi götürüb, “Goburnat bağı” tərəfə apardı. Hərəmizə bir dondurma aldı. İki-üç saat oynayıb evə qayıtdıq. Evdə ağlaşma idi. Atam ölmüşdü. Sonralar Əliheydər rəhmətlik deyirdi ki, atan mənə dedi ki, Əliheydər, sən zirəng uşaqsan. Uşaqları apar iki-üç saat başlarını qat. Bəli, atam istəməyib ki, o öləndə biz evdə olaq, ölümünü görək. Yas günləri gəlib keçdi. Uzaq qohumlar da aralanıb görünmədilər. Anamın qohumlarından yaxınlıqda anamın yeganə əmisi qızı yaşayırdı. Şikəst, tək, fəhlə qadın idi. Atamın qohumlarından ancaq dayısı qızı Badam bibi hərdən bizə baş çəkərdi. Nənəmin siğə bacısı Məşhədi Gövhər isə tez-tez görünərdi. Qayğı göstərərdi. Bu qadınların hər ikisi dul və sonsuz idi. (Allah onlara qəni-qəni rəhmət etsin). Bir sözlə, xəstə, çöl-bayır görməmiş anamız, üç kimsəsiz uşaq okeanda taxta parçası olduq.

Bir qədər də anam haqqında. Anam 1902-ci ildə Şamaxıda doğulub, zəlzələdə qırxlı olub. Dörd yaşında olanda yeganə bacısı da (atamın adaxlısı) vəfat etmişdir. Beləliklə, tək övlad qalıb. Bakıda Şəfiqə xanımın məşhur qız məktəbində bir-iki il təhsil alıb. Dini təhsili evdə görüb. Mütləq yaddaşı vardı, sinədəftər idi. O qədər folklor nümunəsi, əzbər şer bilirdi ki, adam dəhşətə gəlirdi. Əzizə anam haqqında yazıb, televiziya, radioda çıxışlarında çox danışmış. Anam bunları harda,

kimdən öyrənmişdi? Bax, bu məsələyə toxunmayıb. Axı anam 14 yaşında ərə verilib. Çox hökmlü və zabitəli qaynanası, özündən 17 yaş böyük hökmlü, xeyli əzazil əri olub. Sonradan çox ciddi, hədsiz fanatik ana ilə bir yerdə. Çöl-bayır görməyib, dükana-bazara çıxmayıb, ta müharibəyə qədər. Qısqanc, gözüqapalı yaşayıb, həm də bədəncə çox zəif, çox vaxt xəstə. Əlbəttə, evdə öyrənmək imkanı geniş olub. Əvvəla, yuxarıda dediyim kimi, atası mükəmməl savadlı və məlumatlı; anası savadsız olsa da, bilici, qaynanası savadlı, əri çox yerlərdə olmuş adam idi. İkincisi, anasının gedib-gələnləri, qonaqları, xüsusən sinədəftər bacılıqları, Uduluda olanda isə sözlü-söhbətli kənd qadınları. Anam bildiklərini onlardan öyrənmişdir. Sözsüz ki, mütaliə də edirdi.

Atam öləne qədər anam müstəqil həyata hazır deyildi. Düşdüyümüz uçurum onu (bizi də) silkələdi, əzdi, bərkitdi. Heç yerdə işləməyən, heç nəyi almağı, evinin əşyasını satmağı bacarmayan anam 5-6 ilin ərzində ayıq, müdrik bir qadına, yuxarı məhəllələrin ağbirçəyinə çevrildi.

Bir haşiyyə çıxım. Anam yuxarıda deyilənlərdən göründüyü kimi, əvvəllər kəndi heç xoşlamayıb. Atam öləndən sonra kəndlə tamamilə üzülüşmək istəyirdi. Həyat, tale isə başqa şeylər diktə etdi. Analığım bizdən əl götürmədi, vəfalı oldu. Ana da belə görüb onunla cici-bacılılaşdı. Mən də, Əhməd də kənddən evləndik. Anam kəndə həvəslə gedib-gəldi. Axırda da vəsiyyəət etdi ki, mənə kənddə dəfn edin. İstəyirdi ki, Gülnobatin (atamın əmisi oğlunun arvadı, Əhmədin qaynanasının) yanında basdırılsın. Məsləhət görmədik ki, başqa kəndin qəbristanıdır, razılaşdı. Onu da deyim ki, anam öləne qədər yasin oxuyanda birincisini ata-anasına, ikincisini isə atamla analığıma oxuyardı.

Anasından, atamdan, analığımdan fərqli olaraq, anam ömrünün son 2- ilini xoşbəxt yaşadı. Nəvə toyları, hətta nəticə gördü. Bolluq içində, hamı da qul kimi qulluğunda. Ancaq unudulmaz bir nisgili vardı: nə atasının, nə anasının ölümünü görmüşdü, heç birinin qəbrini ziyarət etmək də ona qismət olmadı.

Özümüz haqqında ətraflı yazmağa ehtiyac duymuram, ancaq bəzi qeydlər edirəm.

Ata-anamızın 7 övladı dünyaya gəlib. Birinci bacımızın adı Nurcahan xanım (görünür, adı bir ayın gəlini ikən dünyadan getmiş kiçik bibim Sədricehanın adına uyğun verilib) körpə olanda ölüb. İkincisi Əzizədir. Üçüncüsü qardaşımız Cəfərdir. Onun anadan olması (qohum-əqrəba, tanışlar arasında bayram kimi qarşılınıb. Axı Seyid Rübabə nənəmin oğlu olmamışdı, atamın isə yaşı qırxı haqlayanda, iki qızdan sonra oğlu dünyaya gəlib. İl yarım, iki il yaşayıb. Dördüncü uşaq mənəm, beşincisi Əhməd. Sonra gələn Validə və Əliheydər çətin dövrü görüb yaşamaq istəməyiblər, körpə ikən həyatdan gediblər.

Sənədlərə görə Əzizə Şamaxıda anadan olub. Mən Uduluda, Əhməd Bakıda. Əhmədin doğum yeri sənəddə düzdür, bizimki yox. Əzizə də, mən də Bakıda anadan olmuşuq. Əzizənin, görünür, əvvəl doğum şəhadətnaməsi olmayıb. O, anadan olanda ad məsələsində mübahisə meydana gəlib. Atam qızına anasının adını vermək istəyib. Püşk kimi kağıza ad yazıb yandırılıblar. Atamın istədiyi Xanım adı salamat çıxıb. Mübahisəni tam kəsmək üçün əvvəlinə əziz sözü əlavə ediblər, olub Əzizxanım. Məktəbə gedəndə müəllimlər bu adı bəyənməyiblər, jurnala Əzizə yazıblar və məktəbdə bu cür çağırıblar. Əzizxanım beləcə Əzizəyə çevrilib. Bakıdakı yaşlı qohum və tanış qadınlar onu həmişə Əzizxanım kimi tanıyırdılar. Şamaxıda doğulmasını isə Şamaxılı qonşumuz səhvən yazdırıb. Anadan olduğu ay və gün də görünür, çox dəqiq deyil. Cəfərzadə

familiyasını da Əzizəyə məktəbdə veriblər (o vaxtlar soy adı yox idi). Bu familiyanı ilk dəfə o daşıyıb.

Sənədlərə görə, mən 1925-ci ildə (aysız-filansız) doğulmuşam. Əslində isə 1926-cı ilin iyun ayının 14-də Bakıda anadan olmuşam. Fərq belə meydana çıxıb, yaş kağızı gerek olanda gördük ki, orada açıq-aşkar yazılıb: “Maşad ali Maşad oqlı”. Görünür, yaş kağızı üçün gedən “Məmmədəli Məmməd oğlu” deyib, Zaqsdakı “böyük bacı” “Mamed”ləri “Maşad” yazıb. Bir sözlə, doğum şəhadətnaməsi heç nəyə gerek olmadı (bəlkə də, düzəltmək olarmış, biz bilməmişik). Sonralar əsgər getdim, orda 1925-ci il yazıldı. Qayıdanda pasport üçün hökmən yaş kağızı istədilər. Onda Uduluda işləyirdim. Yaş verən komissiyaya getməli olduq. Hərbi biletdə əsasən, 1925-ci il yazdılar. Dedilər, biz ay və başqa yerdə doğulma yaza bilmərik. Beləliklə, oldu 1925, Qazıməmməd rayonu, Udulu kəndi.

Mənim adımın da tarixçəsi var. Seyid Rübabə nənəm çalışıb ki, sevimli ərinin adını yaşatsın, atam isə öz ata-anasının. Bu istək Əzizə dünyaya gələndə alovlanıb. Onun adı barədə dedim. Onu da qeyd etdim ki, birinci qardaşımıza babamız Cəfərin adını veriblər. Mən doğulanda növbə nənəmə çatıb. Mənə Əliheydər adı veriblər. Ad qoyulan kimi ölüm halətinə düşmüşəm. O vaxtlar buna «basılma» deyərmişlər. Səbəbini isə ölünün ad vermək istəməməsində görüblər. Belə vəziyyətdə oğlana təzədən atasının, qıza anasının adının verərdilər. Dua oxumaqla adımı dəyişib Məmməd qoyublar. Fərqləndirmək üçün Məmmədəli deyiblər. Zaman keçdikcə Bakıdakılar üçün Məmməd, udulular üçün Məhəmmədəli olmuşam.

Bundan sonra nənəm ərinin adını atamın dayısı nəvəsi Əliheydərə verdi, adı o rəhmətlik yaşatdı. Nənəm təkrar bu adı sonuncu qardaşımıza qoydu, o da qalmadı. Sonuncu bacımıza öz adını verdi. (Validə dedilər), o da belə. Beləliklə, nə nənəmin, nə də atamın ailəmizdə ad yaşatmaq istəyi həyata keçmədi.

Biz başqaları kimi pəhəpəhlə təhsil almamışıq. Doğrudur, valideynlərimiz oxuyub gərəkli adam olmağımızı istəyiblər. Atam arzulayırdı ki, Əzizə mama-feldşer olsun. Deyirdi, çox vacib və savablı peşədir. Mənim isə zabit olmağımı istəyirdi, deyərdi, zabitsiz, hərbi təlimsiz millət heçdir (onun arzuları öz dövrünə uyğun idi, indi üçün kiçikdir). Sonralar anam bizim hər bir nailiyyətimizlə nəfəs alardı.

Amma bizim “adam kimi” təhsil almağımıza heç bir şərait və imkan olmayıb. Kimsəsiz, yetim, kasıb uşaqlar, çətin zaman. Nisbətən ardıcıl təhsil alan, hətta aspiranturada oxuyan Əzizədir. O da ali məktəbi ekstern yolu ilə bitirib. Əhmədlə mən qiyabiçi olmuşuq. İşləyə-işləyə təhsil, dissertantlıq... bəzi adamları çayırın asfaltı deşib çıxmasına oxşadırlar. Bizimki isə beş metr qalınlığında qraniti yarıb qalxmaqla müqayisə edilə bilər. Birinci səbəbi sonralar kitablara qapanıb bağlanmaqda, zəhmətdə görəəm. Heç kimimiz olmadığından çalışmalı idik - okeanda taxta parçası üstündə tənha qalan adam kimi. Yəqin ki, genlərimizdə də nəsə qabiliyyət olub. Əzizənin təhsildə, elmdə irəliləməsi bizi də hərəkətə gətirdi (onun işgüzarlığına, yorulmazlığına, nikbinliyinə həmişə qibtə etmişəm). Özü isə bizi ruhlandırır, mənəvi dayağımız olub.

Tərbiyəyə gəldikdə, bizə verilən tərbiyə həyata uyğun deyildi, yarımçıq idi. Bu idi bizə təlqin etdikləri: “Küçəyə çıxma, söyüş söymə, alver etmə, oğurlama, yalan danışma, halal ol, yaltaqlıq etmə. Əl tutmaq Əlidən qalıb, zəifin tərəfini saxla, dünya malından yapışma, səbrli ol, zalım olma, rəhmli ol və s. və s... “Ailəmizin çox vaxt bir yerdə yaşamaması da tərbiyənin həyati olmamasına, yarımçılığına öz təsirini göstərib.

Əzizənin də, mənim də ömrümüz başa çatmaq üzrədir. Ona görə də təhlil edirəm. Xalqı, vətəni, varlığımızla sevdik - özü də bəziləri kimi nəyəse nail olmaq xatirinə yox. Bu yolda bacardığımızı etdik, sözümüzü dedik. Haqqın tərəfində olduq, gücsüzləri müdafiə etdik, böyüklərə əyilmədik, yaltaqlanmadıq; balta sapı, buyruq qulu olmadıq. Yoxsullarla, aşağı təbəqə ilə oturub-durduq. Bu, övladlarımıza da keçdi. Onlar ailə quranda varlı qızı axtarmadılar. Biz də "bəli" dedik. Odur ki, Əzizənin qudaları orta məktəb müəllimi, mənim bütün qudalarım isə fəhlədir.

Həyat üçün nə qazandıq? Axı gücsüzün üstündə zərbə yeyəndə o bizi müdafiə edə bilərdimi? Yox. Haqqı demək böyüklərin, haqsızların xoşuna gələrdimi? Yox. Ona görə də layiq olduğumuzdan qat-qat aşağıda durduq, kasıb olaraq da qaldıq. Nə qəm! Görünür, bu, Cəfərzadələrin alın yazısıdır.

Yuxarıda demişəm ki, hər iki tərəfdən türk-köçəri əsilliyik - övladlarımız da beləcə. Ailələrimizdə türklüyü, türk ənənələrini yaşatmışıq. "Millet, millet" deyib döşünə döyənlərin bir çoxu uşaqlarına rus təhsili verdi. Özümüz, övladlarımız bütün pillələrdə (təyyarəçilik təhsilini nəzərə almasaq) yalnız türkcə təhsil almışıq. Nəvələrimiz də hamısı öz dilimizdə oxuyur, türk ruhunda böyüyür.

*MƏMMƏD CƏFƏRZADƏ
Aprel, 1996, Gəncə.*

MƏMMƏD CƏFƏRZADƏ

«MÜSTƏQİLLİK yaxud Azərbaycanın ən yeni tarixinə poetik əlavələr» kitabından

GƏRƏK

Əppəyə hörmət üçün bərk bahalansın gərək,
Körpə uşaq çığırışıb, səs ucalansın gərək.

Ət-yağə çox pul gərək, heç nəyə gəlmir güman,
Şalvarı ver, şor apar, geyməyə bəs alt tuman,
Colma-cocuq gözləyir zənbilə doldur saman.
İşçi maaş almayı, odlara yansın gərək,
Naləsi ac külfətin ərşə dayansın gərək.

Nefti olan ölkənin yox işığı, istisi,
Yoxsulu məst eyləyir varlıların tüstüsü.
Tez palaz altda dolun, eyləməyin umküsü.
Cındırı saxla, kasıb, gündə yamansın gərək,
Toqqanı bərk çək, kişi, beldə calansın gərək.

Benzinə od qiyməti, yaxşı tapılmış bu iş,
Tez kəsilər lap gediş, olmayacaq heç gəliş.
El tanımaz bir-birin, böylə olar yüksəliş.

Çox yığılıb bir yerə, tam aralansın gərək,
Başlara sərf eyləmir, yol da qapansın gərək.

Alimə bax, girt vurur, əldə çörək torbası,
Tapsa tapar, ayda bir duzlu kələm şorbası,
Azca çimir eyləsə, tez görəcək kolbası,
Böylə şirin uyqudan ağzı sulansın gərək.
Gəlsə üzü, əl açıb yolda sülənsin gərək.

Rütbə üçün vurhavur, çoxdu qonaq, qazma dar,
Neftə paxan olmağı hey diləyir Etibar,
Çün babasından qalıb, ay bakılım, öl qutar!
Yaxşı balıq tutsalar, çay da bulansın gərək,
Anlamayanlar bütün bunları qansın gərək.

Guya ki, hər b eylərik, postda da alver gedir,
Tin, küçə, hər yan bazar, mostda da alver gedir,
Başda da alver gedir, çastda da alver gedir,
Varlı tamam varlanıb, kütlə talansın gərək.
Alverə qurşansa el, çərxi dolansın gərək.

Kim dağıdıb sərvəti ölkəyə salmış talan?
Kimdi satan torpağın, erməni olmuş yalan?
Bir bu qədər zillətə kimdi, səbəbkər olan?
“Alverə son ver” deyib, millət oyansın gərək,
Yoxsa gedib uçruma tez yumalansın gərək.

Noyabr 1993

BAKI

Bad ilə kubə adın vardı əzəldən, Bakı,
Şer-sənət vurğunu, arifə məskən, Bakı,

Sərvətin artdıqca hey başına əngəl olub,
Hər yığılan milyonun böyrünə xəncər olub,
Dörd tərəfin daima düşməne səngər olub,
Sən neçə yol olmusan qanına qəltan, Bakı,
Heç başın olmur azad fitnəvü fəldən Bakı.

İnterinas olmusan, şapqası yan olmusan,
Annaya bol xərc çəkib xoş güzəran olmusan.
Vartana, həm Matveyə yaxşı həyan olmusan.
Qarşıladdın onları hər dəfə gülnən Bakı!
Lap göyə yüksəlmisən böylə əməlnən, Bakı!

Çoxlu qotur tükəldib yunluca can etmişən.

Qarnına piy doldurub yağlı baran etmişən,
Sir-sifətin yontayıb bölgəyə xan etmişən.
Qulluğuna durmusan can ilə dildən, Bakı,
Şəninə nəğmə deyib şur ilə zildən, Bakı

Pul və qızıl mənbəyi, rütbə, rəyasət yeri.
Cümlə siyasətçilər səndə qurar alveri.
Kimsə udar şeş-beşi, sən düşəcəksən geri,
Çün yapışıblar yenə indi min əlnən, Bakı,
Harda tapar hər yetən bir belə gülşən, Bakı.

Neftini aldıqca hey qanını həm aldılar,
Tək cirə-duz tapmısan, canını həm aldılar.
Küncə çəkildikcə gör şanını həm aldılar,
Çox əriyib itmişən, düşmüşən əldən, Bakı.
Bad ilə kubə adın vardı əzəldən, Bakı

Sən quyu qaz, neft çıxar, qoy daşısın müştəri.
Altuna versin olar, vur çəkici, tök təri.
Bir sümük ol, bir dəri.
Hər gedə oldu ağan, sən onların şoferi.
Dur səsə qalxın, kişi, uyquda səksən, Bakı.
Lal ki deyilsən, bala? Bir kərə dillən, Bakı.

Xoşlamısan, ay qədəş, kim ki gəlib, qucmağa,
Çoxları istərdilər çün Bakıya uçmağa
Gəldi sürüynən, yığış tez buradan qaçmağa,
Bad ilə kubə adın vardı əzəldən, Bakı,
İndi, "Yerazkubə"sən, fəxr elə, şellən, Bakı.

Ay hərif oğlu hərif, hər fitə tullanmısan,
Körpə uşaq tək, bala, hər sözə aldanmısan.
Əlli oyun oynayıb, axırı nallanmısan,
Ol səbəbə yüz kərə almısan "Əhsən", Bakı,
Bir belə xamliqla sən dünyada təksən, Bakı.

Doğma təvəllüd yerim, ay babamın mədfəni!
Sevməyim oldu əbəs, döndü həyat yelkəni,
Qoymadı tale, olar səndə tapım məskəni.
Bircə qarış yer ayır sonda qucum mən səni
İnsafın olsun, o dəm seçmə gəl əldən, Bakı.

BƏYLƏR

Ay qoçu bəylər, əkə bəylər, əkə,
Ay yekə bəylər, təkə bəylər, təkə.

Meydana gircək qocaman nər kimi,

Nitq deyərdiz vuruşan ər kimi.
Çoxları sanmış sizi sərvər kimi,
Verdi başın turp əkə, bəylər, əkə.
Ay keçi bəylər, təkə bəylər, təkə.

... Siz nə yaman xoşlar idiz idmanı?
Seçdiz içindən nə qədər heyvanı,
Hər cürə alkaş götürüb fərmanı,
Tapdı nə hazır tikə, bəylər, tikə.
Boşda qalan saldı yaman mə "rəkə.

Yağlı söyüşlər bəzədi ekranı
Tüprə-tüpür, sillə-qapaz meydanı,
Hap-gopunuz tutdu bütün hər yanı,
Alçı atırdız aşağı şək-şəkə,
İndi düşür hey cikə, bəylər, cikə.

Hay-küy ilə zəbt elədik dövləti,
Fərsiz oğul tək dağıdıb sərvəti,
Bir qayadan salladınız milləti,
Taleyi bənddir tükə, bəylər, tükə,
Ay keçi bəylər, təkə bəylər, təkə.

Bir para müsbət işə olduz aşiq,
Neyləyəsiniz, tutduğunuz şit-şılıq,
Yoxdu səriştə, hamısı çalpaşiq,
Hər sözünüz yaptı böyük səksəkə,
Məzhəkə bəylər, hər işi məzhəkə.

Sanmayınız siz Vəzirov yıxmısınız,
Həm Ayazın taxtına tez çıxmısınız,
Ay maronətlər, dala bir baxmısınız?
Arxada kim məhv eliyə, kim sökə,
Ay ağa bəylər, təkə bəylər, təkə.

Aləmə hökm eylər idiz az qala,
Çinlə İran, Hindi bölürdüz, bala.
Bir xoxa qaçdız veribən şalvara,
Ay qoçu bəylər, əkə bəylər, əkə.
Hökmü başından yekə bəylər, yekə.

Ateş idiz bir püfə tez söndünüz,
Heydəri gerçək quzuya döndünüz,
Bəlkə, bu imiş olacaq fəndiniz,
Sizlər onu şah tikə, bəylər, tikə?
Yoxsa ki, qaldırmaz idiz lap tikə,

El quzu olmuş, bala, siz sərkarı,
Ölkədə pozduz olacaq pərgarı

El başına saldız əcəb ovsarı,
Döndü arıq bir lökə, bəylər, lökə.
Verdiniz Heydər çəkə, bəylər, çəkə.

Bir ağı lazım bu lökün halına,
Siz kimilər baxdı onun falına,
İndi babangil minişib dalına,
Hey sürəcəklər səkə, bəylər, səkə.
Ta qırılıb bel çəkə, bəylər, çəkə.

Lök yolda uçarsa,
Lap sel də aparsa,
Tale ona yarsa,
Gər tanrısı varsa,
“Bəndəmi kimlərdi salan bu kökə”?
Qeyzə gəlib daş tökə, bəylər, tökə.

Yanvar 1994

26-LAR

Bir vaxt oldular Bakıda sultan 26-lar,
Tutdu Bakıya, Şirvana divan 26-lar,
Qırdırdı daşnakı, tökdürdü qan 26-lar,
Yazdı şair də şəninə dastan, 26-lar.
Oldular millət üçün qəhrəman 26-lar.
Dörd-beş il olar sandığı açdıq, yerə tökdük
Başladıq söyməyə “flan oğlu flan” 26-lar
Bilmədik kim, bizim ölkə 26-sız olmaz
Bir gün yenə zühur edər əlan 26-lar.
Demblokla gedələr getdi, məclis oldu para.
Qaldılar pan Rəsul üçün həyan 26-lar.
Bəlli, sulayar aləmə meydan 26-lar.
Bunlar, inan, qoymayacaq erməni qırsın bizi.
Başlar uzağı, davanı yorğan 26-lar
Dünya dənizsiz olmaz,
Xanlar kənizsiz olmaz
Bu ölkə sizsiz olmaz.
Gərəkdir ona siz tək pasban 26-lar.

May 1994

ZİYALILAR MARŞI

Əsdi zaman yelləri, qalmadı gülzarımız

Dövr elə gəldi ki, yoxdu xiridarımız.

Köhnə geyinnik hələ, mal vurulubdur qalaq,
Boş cibinən seyr elə, köks ötürüb ol damaq.
Bolluğa adət edib salmayacaqlar yamaq,
Vay elə gündən, balam, yırtıla şalvarımız,
Ərşə çatar bir kərə dildəki ah-zarımız.

Düşdüyümüz qurluşa hansı cəmiyyət deyək?
Soydu tamam kütləsin verdi əziyyət deyək.
Marksa söymüş idik, indi də rəhmət deyək?
Hər nə idi sosializm, olmuş idi yarımız.
Doğru deyilmiş o vaxt büsbütün inkarımız.
Doktoru həm dosseti yaxşı sayırlar saya,
Bəsdə məvacibləri ayda bir hinduşkaya,
Xoşlamayan varsa, qoy tez özün atsın çaya,
Böyləsi bilsin gərək, seldi xilaskarımız,
Gündə ölür qüssədən bir neçə həmkarımız.

Dəfn elədik elmi biz, keçdi ticarət başa,
İncəsənət bədbəxin tez oxu dəydi daşa,
Xoşlamırıq tibbi biz, türkəçara min yaşa,
Qaldı sənin öhtənə hər cürə ayarımız,
(İtdi ədəb, mərifət, doldu nadanlıq yaşa,
İndi də alver olub hər şeyə meyarımız.)
Dövr elə gəldi ki, yoxdu xiridarımız.

Heç nəyə lazım deyil kimya, riyazi bizə,
Bir balaca bəs elər elmi-siyasi bizə,
Elmlərin şahidir fənni-yerazi bizə,
Cəhd eləyib öyrənək, ondadır əsrarımız,
Küt gedib həm elmimiz, həm də ki, əş'arımız.

Təhsil olub lağlağı, diplomu çoxdur sevən,
Lap təzə biznes növü: kollec açır hər yetən.
Tək ölü neynir, görəni, bir belə cındır kəfən?
Hər işimiz batsa da, yaxşısı bazarımız.
Mədh deyib, qab yalar bir para yazarımız.

Artisi boşla, balam, səhnə nədir millətə?
Ekranı bax, keyf apar, ay kişi, bat ləzzətə!
Xidməti Məclis edir daima bu niyyətə.
Əhsən, a Məclis sənə, görsənir astarımız.
Bir balaca şən elə, qoy gedə qubarımız.

Mən deyən oldu, qaçaş, xam idi fikrin sənin.
Söylə nədən yox olub hər cürə şükrün sənin?
Böylə idi daima dildəki zikrin sənin:
"Axır əlac eyləyər Heydəri-sərdarımız".

İndi deyirsən: bu heç duymadı azarımız.

Sürmə atın, ay Məmoc, yoxdur yerin cərgədə.
Əsri-yerazidə bil, Heydərabad ölkədə
Azdı səni anlayan, töşkünü al kölgədə.
Ərşə çatar bir kərə dildəki ah-zarımız,
Bəlkə, xudavənd özü oldu havadarımız.

Mart 1994

SƏBƏB BOYNU YOĞUN OLDU (SABİRƏ BƏNZƏTMƏ)

Elin dərdi füzun oldu, səbəb boynu yoğun oldu!
Büküldü qəddi nun oldu, səbəb boynu yoğun oldu.

Olurkən əhdü peymanlar, nədən baş oldu xülqanlar?
Ağızlar yaydı hədyanlar, köpükləndi sabun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Mitinçin doldu meydanlar, azıtdı xalqı şeytanlar,
İtirdi ağılı insanlar, dönüb həllaca yun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Beş-altı dığıra millət, nədəndir eylədi bey"ət?
Bu işdə sirr var əlbət, nədən döndü qoyun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Yığıldı Gəncə, Çaykətdən yeraz arvadları fəvrən,
Həyasızlıq edib bərkdən, beşi martda qoşun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Əbülfəzlər tapıb cür"ət, qiyamçin eylədi niyyət.
Kim idi öyrədən xəlvət, kiminlə qol-boyun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu.

Oyuncaq Məclisi-milli, vəkillər oldu min dilli,
Simasızlıq tamam bəlli, bütün işlər oyun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Nədən düşmən yaraqlandı, bizim qollarsa bağlandı?
Namus, qeyrət ayaqlandı, müsibətlər uzun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu.

Vətənçün çarpışan yerdə, igidlər öldü səngərdə!
Siyasət qaldı namərdə, nəticə sərnigun oldu
Səbəb boynu yoğun oldu.

Xəyanət başladı çılpaq, satıldı düşməne torpaq
Dağıldı kənd, şəhər, oymaq, Qarabağ künfəkun oldu,
Səbəb boynu yoğun oldu.

Yamanca nəhrə çalxandı, ədavətlər alovlandı,
Əbülfəz taxtı laxlatdı, axırda dörd iyun oldu
Səbəb boynu yoğun oldu.

Talandı ölkədə sərvət, axışdı banglərə xəlvət
Kasıblar hər şeyə həsrət, dilənçilik yəqin oldu.
Səbəb boynu yoğun oldu.

Nədəndir ki, Azərbaycan olur şəxsiyyətə qurban?
Belə getsə qalar viran, nədən tale zəbun oldu?
Səbəb boynu yoğun oldu.

İyun 1994.

MƏMMƏDƏMİN KİM OLA?

Bir kərə bayraq asıb, Məmmədəmin kim ola?
Bakülü qardaş bu gün heç cürə gəlməz kara.
Gör tamada Alqayıd məclisi versin yola,
Onda deyərsən özün; Kim seçilə, kim qala-
Alqayıda yubiley, Məmmədəmin «bas dala»!

İyul, 94

BƏHRİ – TƏVİL

Necə xoşdur bu zamanlar, dininə sadıq olanlar, gözü həsrətdə qalanlar, əməyinən dolananlar, qocalar, həm də cavanlar, pullular yağlı kalanlar, oxuyanlar və çalanlar, otuz il vodka vuranlar, danışib bollu yalanlar az çəkib artıq alanlar, ölkəyə fitnə salanlar, kəsəsi hər cürə canlar, qarışib yaxşı-yamanlar, oldu züvvar ki onlar, minişib ayroplanlar – hac sarıdan doldu planlar, hələ artıqlamasıyan: Ağamız öz, balasıyan, qohumu-əqrabasıyan, başının əshabasıyan, vəzirivükəlasıyan, İsasıyan-Musasıyan, uzunuyun, qıvasıyan, tüküsüynən-kosasıyan elədi Kəbə ziyarət, verdilər Məkkəyə ziynət, bəxtimiz eylədi hümmət, tanrımız etdi kəramət, sevindiyə indi cəməət, gözün aydın ola millət ki, gəlib böylə səadət, hamı yatsın daha rahat, hacı oldu bala Nemət! Bas özün, eyləmə heyret! Bura gəlmiş neçə millət, bütperəstlər çox əsrlər, bütöv əllər və nəsilər, verilib onlara bir son. O zamandan ki müsəlman axışib cümlə-cahandan həccə gəlmiş ildə milyon, soxulub ortaya on-on özü məlun, şəkli meymun, maskalanmış dəyişik don, keqebədən – meqebədən yekə şipyon, üstəlik bir para Firon, yapışıblar Qara daşdan. Bilirik biz bəri başdan baba, ximçiska deyil hac, silə hər çirki ürəkdən, qurtara ağılı kələkdən, tuta xəncərli biləkdən, döndərə əyri diləkdən, qoymaya sanca kürəkdən. Çıxamaz həccilə başdan nə ədavət, nə xəyanət, qara niyyət, bəlli adət. Qapana burdaca söhbət. Daha bir şərhe nə hacət? Oxuyaç Şaiqə rəhmət.

ÇOXLU ŞİRKƏT

Çoxlu şirkət qoyanda sazişə qol,
Necə Məskovlu xoruzlandı yaman.
Onu vermiş bizə qadir yaradan,
Niyə sizlər də şərik oldu haman?
Bala məktəbli bilir, göldü Xəzər,
Onu, bilməm, dəniz etdiz haradan?
Bəlkə, az neft daşıyıbsız buradan?
Ya gölün altını doldurmuş İvan?

Sentyabr, 94

FƏHLƏ

Nə çəkilmisən kənara, a günü qaralı fəhlə?
Elə bil qapanmış ağzın, yox olub açarı, fəhlə.
Quru bəy kimi gəzirdin, quru şöhrətə çatırdın.
Maaşın bir az geciksə, rəisə çəkilic atırdın,
Talonun yetişməyəndə gedib aləmi qatırdın.
Sənə dəstəvuz olurdu əlinin qabarı, fəhlə!
Talona verilmir indi nə kəpək, nə darı, fəhlə.
Kişilər gəlib azıtdı, verib aqlını əmanət,
Buraxıb işi yüyürdün, kiməsə çata rəyasət.
Nə bilirdin, ay yazıq, ki, gətirər xata siyasət.
Haradır yolunda əyri, haradır hamarı, fəhlə?
Vətən üstə oynayırılar yekə bir qumarı, fəhlə.
Yarınız yeraz olurdu, yarı siz; dolurdu meydan.
Qoturun biri deyirdi: «Oturun», çökürdüz əlan.
Təzə bəylər odlu-odlu danışırdı hər cür hədyan:
«Sizi cənnətə aparırıq, dayanıb qatarı, fəhlə».
«Bəyimiz sizə peyəmbər, biz onun çaparı, fəhlə».
Kişi, düz gedəndə işlər seçə bilmədin yalanı.
Neçə ayla iş dayandı, uçurub olan-qalanı,
Əvəzində ad qazandı, ağa oldu çox filanı.
Neçə qurğular dağıtdın, nə qədər hasarı fəhlə.
Kəsilib suyu gələn arx, quruyub axarı, fəhlə.
Gəzir indi «Mercedes»də səni öyrədən qaqaşın.
Hanı iş yerin, a qardaş, hanı bir babat maaşın?
Dayanıb zavod və fabrik: bu imiş sənin savaşın?
Daha tüstülər görünmür, çəkilib buxarı, fəhlə.
Bu sayaq köpün alınsın, qurusun damarı, fəhlə.

Uşağın tapırmı dəftər? Biri min manata çıxmış.
Qadının qınağı, şeksiz, səni lap boğaza yığmış,
Əliboş evə qayıtmaq üzübən yamanca sıxmış,
Bala, məskən oldu axır sənə qul bazarı, fəhlə.
Çəkəcəksən illərilən hələ çox azarı, fəhlə

Çək minbir azarı,
Eylə ahu-zarı,
Söy mərdimazarı.
Yığ topla bekarı,
Dur döz ki bütün gün,
Kim işçin aparı.
Cəld ol basabasda
Tut saxla şikarı.
Aləm olacaqdır,
Qul artsa bazarı!

Sentyabr 1994

GƏVƏZƏ

Yaman keçib yaxamıza
Hərzə, çığırğan gəvəzə,
Şeypur kimi ağzın açır,
Qoşur dəyirman gəvəzə.

Aparırdı "Açıq-aşkar"
Yekəxana, çox nahamar.
Siyasətçin açdı bazar,
Yoruldu ekran, gəvəzə.

Gurul-gurul guruldadı,
Çoxların yaxşı tovladı,
Saqqızını oğurladı,
Yürütdü meydan gəvəzə.

Kimi duydu fəndin, işin.
Dedi: Çəkin ilan dişin
Yığın getsin leşin-meşin,
Rədd olsun burdan gəvəzə.

Saxladıq arsızdan həya.
O da bizi qoydu hoya.
Bir gün axıdacaq çaya,
Olunsa fərman gəvəzə.

Danışanda zəhlə tökər,
Sanma bir xəcalət çəkər,
Ağasına muzdlu nökər.

İşləyir çoxdan gəvəzə.

Darıxmışdın, a Zərdüşt bəy,
Niyə susubdur bu zirək?
Bil ki, hardan yeyir çörək,
Eylədi bəyan gəvəzə.

Oktyabr 1994

ÇOX MÜSİBƏT VƏ BƏLA GÖRDÜ HÜSEYN

Çox müsibət və bəla gördü Hüseyin,
Sitəmi-Kərbübəla gördü Hüseyin,
Əskərin şalvarı dizdən yuxarı
İngilis gəldi ala, gördü Hüseyin.
Aşiqiyçün qurulan məclisdə,
Sifəti-Nemətbala gördü Hüseyin.

Oktyabr 1994

QIRLI MAZUT, YAĞLI NEFT

Qırlı mazut, yağlı neft hopdu axıb qış-bahar
Bəy Rəsulun əyninə illərilən bişümar.
Lap azacıq əl çəkib, guya ki düşsün kənar,
İştaha gəlmiş yaman, eldə deyilməz nahaq,
Gör köpəyin axmağın qaysavadan pay umar,
Arzulayan artaraq oldu böyük bir azar.
Müştəridən bol olan neft elə bir zəhrimar,
Hər kəsə olmaz, balam, eyləyəsən etibar.
Yaxşı tapıb ixtiyar, qalmaya heç intizar,
Oğluma çatsın deyib, axırı vermiş qərar.

Sentyabr 1994

TƏSKİNLİK

Baş prakror mənəbin tutmaq üçün,
Çox düzəlməz işlərə qatmaq üçün
Ortabab baş gəzdilər.
Axtarıldı həndəvər,
Ya Əli ibn-əl Ömər!

Hər tərəfdən namizəd olmaq üçün,
Böylə ali rütbəni almaq üçün,
Tək səni görkəzdilər,

Bağladın zərrin kəmər,
Ya Əli ibn-əl Ömər!
Sən yüyürmüşdün qapıb coşmaq üçün,
Rütbə lazım iş tapıb-qoşmaq üçün:
Yüz kələf iş düzdülər,
Ya Əli ibn-əl Ömər!
Çün hüquqdan çox dayazdın, bihünər,
Boş qazan tək gurladın axşam-səhər,
Mənsəbi tutdun hədə, r
Gördülər vermir səmər,
Ya Əli ibn-əl Ömər!
İstədin baş girləyəsen bir təhər,
Heyf o gün zalım «omonlar» gəldilər,
Oldu qəzavü qədər,
Döydülər, bərk əzdilər
Ya Əli ibn-əl Ömər!
İndi gəldi bəd xəbər;
Hər işindən bezdilər,
Çərxini döndərdilər,
Arxivə göndərdilər.
Çəkmə qəm, dollar gələr imdadına,
Sərf edərsən bir yığın arvadına.
Yığdığı yüz il yetər,
Ya Əli ibn-əl Ömər!

Oktyabr 1994

MÜSTƏQİLLİK NƏDİR?

Nə deməkdi müstəqillik? O deməkdi, ayrı dursun,
Özü istəyəndə əysin, özü istəyəndə bursun,
Olanın yırıb dağıtsın, yəni müstəqil uçursun.
Özü istəyəndə tiksın, özü müstəqilcə qursun.

Qurular gözəl cəmiyyət, talanar yazıq cəmaət.
Tikə pullular imarət, çəkə yaxşı-yaxşı ləzzət.
Yığa min kələklə dövlət, edə növbənöv cinayət,
Odu müstəqilcə soysun, yəni müstəqilcə sorsun.
Özü topladıqca sərvət, kasıbın külün sovursun.

Yekələr elin varından hərə bir xəzinə yapsın.
Kimi "göy" verib aparsın, kimi "şapka" "kepka" qapsın,
Dayanıb həramilər tək kimi "dimməverlə" çapsın,
Özü müstəqilcə yığsın, yəni müstəqil qudursun,
Kefi istəyəndə əzsın, sözü çəp gələndə vursun.

İtə hər səriştə, sahman; pozular bütün tarazlıq,
Bacarıq, bilik olar heç; qala bircə yerlibazlıq,
Didişib rəyasət üstə, işə düşsə dəstəbazlıq;
Biri istəyəndə qalxsın, biri müstəqil yatırsın,

Odu dəstələr atışsın, yeni müstəqilcə qırsın,

Kasıbın qazancı ancaq gecə müstəqilcə yatsın,
Evinin olan şeyindən aparıb bazarda satsın,
O da yoxsa, gizli ölsün, ya da harda gəldi batsın.
Nəyə var gümanı, bədbəxt, balasın, eşin doyursun,
Əlacı qəbir qazıb tez, ora müstəqil otursun.

5 oktyabr 1994

ÇÖRƏK NÖVBƏSİ

Lap gecədən toplaşır, hey düzülür dalbadal,
Sübh açılan tək olur say çörək növbəsi.
Eylə ki, gəldi maşın başlanacaq qalmaqal,
Sanki coşub kükrəyir çay, çörək növbəsi.
Hay çörək növbəsi, huy çörək növbəsi!

Arxası dinc durmayır, hey arabir güc vurur,
Gözləməyir qarşıda kim yıxılır, kim durur:
Bir də görürsən, aşır lay çörək növbəsi
Ay çörək növbəsi, vay çörək növbəsi!

Şillə-qapaz, dartadart, yolmağa lazım yarış,
Bir para pul tapmayan saç uzadıb üç qarış:
Saç qoparıb, yardı baş, vay çörək növbəsi!
Ay çörək növbəsi, hay çörək növbəsi!

Yaxşıca söhbət yeri, bolluca qeybət yeri
Varmı bu cür tammaşa, vaxt keçirə müştəri?
Heç biri olmaz sənə tay, çörək növbəsi,
Hay çörək növbəsi, huy çörək növbəsi!

Yaxşı oyundur, hayıf, bəzisi dözmür, əsir,
Durmağa taqət gerek, şaxta vücudun kəsir.
Qışda soyuqdur, edək yay çörək növbəsi
Hay çörək növbəsi, vay çörək növbəsi!

Növbəsi çatsa kimin, gör necə də şadlanır!
Axşamacan gözləyən boş evinə yollanır.
Çoxlarına çatmayır pay çörək növbəsi.
Hay çörək növbəsi, vay çörək növbəsi!

Vaxta əməl eyləyin, qayda deyil lağlağı,
Tez gedəni gözləyir, yağlı polis şallağı,
Bircə kərə söyləyər: oy çörək növbəsi,
Vay çörək növbəsi, hay çörək növbəsi.

Əldə satırlar baha, almağa yox qüdrəti,
Getmə işə, şübhəsiz, ac qalacaq külfəti

Qalsa, müdir də salır hay, çörək növbəsi,
Vay çörək növbəsi, zay çörək növbəsi.

7 noyabr 1994

MƏKTƏB MƏRSİYƏSİ

Məktəb olanın dərd-səri çoxdur,
Bir hissəsinin istisi yoxdur,
Şagird-onu acdır, bir toxdur.
Bundan sonra məktəb qalacaqdır?
Yainki tamamən solacaqdır?

Dəftər düzülüb hər tinə çıxmış,
Dərslik satılır: on minə çıxmış!
Yoxsul ata lap ağ günə çıxmış?!
Çatmır gücü, hardan alacaqdır?
Bundan sora məktəb qalacaqdır?

Qalmış tam avarə müəllim,
Min yolla gəzir çarə müəllim.
Qul tək çıxsa bazarə müəllim.
Şeksiz, daha çox alçalacaqdır
Bundan sora məktəb qalacaqdır?

Evdən ki, müəllim mizi satmış,
Həm pərdəni, həm qarnizi satmış,
Qızçın alınan cehizi satmış,
Arvad onu bir gün yolacaqdır.
Məktəbdə müəllim qalacaqdır?

Məktəbdə əsər varmı həvəsdən?
Yox fərqi onun köhnə qəfəsdən,
Heç şey götürülməz belə dərsdən.
Bundan sora məktəb qalacaqdır?
Yainki tamamən solacaqdır?

Ancaq açılır varlıya kollec,
Diplom alacaq hər cürə bivec,
Bir vaxtı ayılsaq, olacaq gec,
Vecsizlərə meydan olacaqdır.
Ondan sora məktəb qalacaqdır?

Qurban kəsilir biznesə məktəb,
İllac diləyir səs-səsə məktəb,
Sərf eyləməyir heç kəsə məktəb.
Ondan sora məktəb qalacaqdır?
Əlbət ki, tamamən solacaqdır!

Getsin; deyilir ıxdaşı təhsil,
Bir ađrı olubdur başa təhsil,
Bədir yaxadan sallaşı təhsil,
İllərcə vəsait alacaqdır?
Əl çəksək ölüb qurtulacaqdır?!

Çıxmaz zamanın güclü selindən,
Bəd gündə tutan yoxsa əlindən,
Sözsüz, uçacaq lap təməlindən,
Millət buna peşman olacaqdır?
Ondan sora dərman olacaqdır?!

Olsa, olacaqdır,
Bir fatihə qismət:
Məktəb sənə rəhmət!
Məktəb sənə rəhmət!

Dekabr 1994

XAINƏ LƏNƏT

Bir xəyanət arayıb saxta demokrat Yelsin,
Söz tapıb sonra xalqı qırıb məhv etsin.
Başqalardan tapılar hər cürə satqın, neyçün
Zənn edirdik ki, çeçəndən ola bilməz xain?
Çıxdı xain Umarov, bir də ki məlun Ruslan,
Verdi fərman ki, boyansın Çeçenistan al qan.
Xalqının məhvinə bais ola övlad-lənət!
Qoy yığılsın edilir qanlı cinayət-lənət!
Hansı kəsdən çıxacaqdırsa xəyanət-lənət!
Söyləsin onlara daim bəşəriyyət lənət!
Tanrı versin o çeçen xalqına qüvvət, qüdrət!
Kim şəhid olsa bu yolda ona rəhmət, rəhmət!

20 dekabr 1994

ÇAĞIRIŞ

Bədir daha bir böylə ətalət,
Qəflət, yekə qəflət!
Dözdük nə qədər oldu fəlakət,
Dəhşət, neçə dəhşət...
Xalqçın bu ağır gündə gərəkdir
“Vəhdət”, yenə “Vəhdət”!
Qoy toplana ətrafına daim
Millət, gələ millət!

Yurd oğlu bütün eyləyə hümmət,
Qüvvət verə, qüvvət!
"Vəhdət" də onuynan tapa qüdrət
qüdrət tapa, qüdrət!
El indi çəkir hər cür əziyyət.
Zillət, necə zillət...
Bizlər çalışaq taki dağılsın
Zülmət və əsarət!
Haq yolda gərək göstərə hər kəs
Qüdrət, daha qeyrət!
Bərpa ola hər yerdə ədalət,
Şəksiz ki ədalət.
Kim xeyrini ancaq güdəcəkdir
Nifrət ola, nifrət!
Kim işdə edər xalqa xəyanət,
Lənət, ona lənət!

9 yanvar 1995

BAŞBURUT

Gözləyirəm çox nigaran başburut.
Bil ki, çətindir güzaran başburut.
İş aşırır indi yaman başburut,
Yaz ora sən "Nəqşicahan" başburut!
Ver mənə bir canqutaran başburut!

"Gəncə"sözün birdəfəlik tərək elə.
Heç "Şəki", "Şirvan" gələ bilməz dilə,
Yox, "Bakı" yazsan, atacaqlar çölə.
Moddadı "Göyçə", "İrəvan" başburut.
Can sənə qurban oradan başburut!

Dövrümüzün hər işinin meyarı,
Çoxları istər tapa sən dildarı.
Gəlməyə mənəsbədi, qızıl anbarı,
Yerli üçün ahü-fəqan başburut.
Ev dağıdıb, toz qoparan başburut!

"Yerli " yazılcaq niyə töhmətlisən?
Gəlmə olan tək belə hörmətlisən?
Ağrın alım, sən niyə hikmətlisən?
Rütbəyə dartıb aparın başburut?
Ver mənə bir arxa duran başburut.!

Bilməyirəm, him eləyirsən necə?
Boş başı alim eləyirsən necə?
Dilğırı hakim eləyirsən necə?
Çoxlarına pulçıxaran başburut!

Tez götürülsün aradan başburut!

16 yanvar 1995

HAYIF SİZDƏN

Vətən üçün sipər etdiz sinəni
Hayıf sizdən, hayıf sizdən, igidlər!
Qanlarınız hədər getdi yerindən,
Hayıf sizdən, hayıf sizdən, igidlər!

Həmi içimizdən, həm çöldən yağı,
Getdi əldən dədə-baba torpağı,
Oldu birdəfəlik düşmən tapdağı.
Hayıf sizdən qan suvanmış keçidlər!
Hayıf sizdən, hayıf sizdən, igidlər!

Biznesin bayrağı ucalacaqmış,
İşlərin axırı bu olacaqmış,
Nə yaman günlərə el qalacaqmış!
Hayıf sizdən verdiyimiz öyüdlər!
Hayıf sizdən, hayıf sizdən, igidlər!

Ağalar yığhayıq, düzhadüzdədir.
Torpaq, qaçqın dərdi indi sözdədir,
Bir milyon adamı nahaq gözlədir,
Hayıf sizdən bağlanılan ümidlər!
Hayıf sizdən, hayıf sizdən igidlər!

23 yanvar 1995

BƏDBƏXT MİLLƏT

Haçan seçəcəksən əyrini, düzü,
A bədbəxt millətim, qoyun millətim?
Özündən olana əjdaha kimi,
Özgələr önündə məğmun millətim.

"Torpaq" çığırdın, verildi torpaq.
"Azadlıq" deyirdin, ye, dadına bax.
Soyurlar müstəqil, dolan ac, çılpaq.
Harda, qaldı, hapın, gopun, millətim?
Ax məzlum millətim, qoyun millətim!

Boyuna ip ölçüm, girəsən yerə!
Hər çatan gədəni döndərdin şirə.
Necəsən? Yaxşıca keçmisən girə,
Yerində tutulur toyun millətim!
Ay yazıq millətim, qoyun millətim!

Savadsız fəhləyə itaət etdin,
Oturub gör kimə ibadət etdin.
Sən özün özünə xəyanət etdin,
Günaha batmışan, yuyun, millətim.
Qoy süzülüb getsin suyun, millətim!

...Baş açmadın plan çəkən felindən,
Şeytanzadələrin ötən dilindən.
İt də getdi, ip də getdi əlindən,
Oynandı başında oyun, millətim.
Oyunbaz əlində meymun millətim.

Yaxşıca burnuna taxıldı qarmaq,
Məgər tanımırdın, sən ey balqabaq?
İşıq gələn yerə tıxadın barmaq,
Kəsildi dibindən suyun, millətim,
Göyə qalxır ahın, vayın, millətim!

Bir-bir ora-bura əkəcək səni,
Sazlayıb şişləri, çəkəcək səni,
Ağalar qızixıb, sökəcək səni,
Səssiz şalvarını soyun, millətim.
Ax, dilsiz millətim, qoyun, millətim!
Hələ qabaqdadır, toyun, millətim!

4 noyabr 1995

AĞIL VER BİZƏ

Qaçqın dua edir səbəbkarlara,
Deyir ki, ömrümüz qurbandır sizə.
Allah, ya bir tikə ağıl ver bizə.
Ya da birdəfəlik axıt dənizə!

Kəlbəcər qaçqını dilənəndə də
Ümid bağlamışıq deyir tədbirə.
Başlara ağıl qoy, tanrım, bir kərə,
Ya da külümüzü sovur çöllərə!

Erməni donuzdur çıxmaz darıdan,
Xoşluqla, yurduna yığışa hərə.
Eşşək heç qayıtmır batdığı yerə.
Biz isə aldanıb keçirik girə.
Ağıl əta elə, ağıl ver bizə!

Xəsislik etmədin, verdin hər nə var:
Yüyrək ayaq taxdın bərk anda qaçan.

Yığıb quraşdırdın, elədin insan,
Bir ağılı qıymadın, ulu yaradan!
Gec də olsa, bir az ağıl ver bizə!

Qopart dil-dil ötən dili yerindən,
Çıxart kor gözləri, qoy qalsın çanaq.
Sındır ayaqları, dolanaq çolaq,
Yerinə ağıl ver, düşünüb qanaq!
Ağıla möhtacıq, ağıl ver bizə!

Mart 1995

FÜZULİ İLƏ BƏHSLƏŞMƏ

Füzuli:

-Kuhikən künt eyləmiş min tişəni bir dağ ilən,
-Mən qopardıb atmışam min dağı bir dırnaq ilən.

Müasirlərimiz:

-Bir yetim, yurdsuz kişiydim, çəkdilər «Gəl taxta çıx»,
Kəndirim gah bəylərim, gah-gah ağam dartmaq ilən.

-Səslədim hey durmadan, «Tətil» deyib aldım şərəf,
Həm tutulmaqçın gedib düz Məskova çıxmaq ilən.

-Fitnədən yağrulmuşam, hər vaxt gərəkdir, mən varam,
Ad çıxardım xalqı lap meymun tək oynatmaq ilən.

-Şairəm min bir sifət, hər cür oyundan oynadım,
El içindən daima lənət, söyüş almaq ilən.

-Söylədim: «Leylək gələr, ay qurbağa, səssiz durun»,
Mən tanındım düz deyib, fikrimdə mərd qalmaq ilən.

-Şöhrətim ancaq varımdır, yoxdu məndən bir qoçaq,
Yığmışam milyonlarım dollarla neft satmaq ilən.

-Bol söyüş, hay-küy, tüpürmək, hoqqabazlıq, bir də ki
Tez hayesdən bir «Kamaz» burrun-qulaq yığmaq ilən.

-Mikrafon etmiş kömək şöhrət çələngin qapmağa,
Bicliyim verdi səmər uyğun ləqəb almaq ilən.

- İstədim iş görməyə, cəncəl uşaqlar qoymadı,
Yadda qaldım qoz əkib, hammam sözün salmaq ilə.
- Heç də az iş görmədim, olmuş hədəd etdiklərim
Bir yığın dılğır önündən tez durub qaçmaq ilə.
- Mən həqiqət söylədim, az vaxtda səy etdim, fəqət
Korlayırdım işlərim tez-tez küsüb durmaq ilə.
- Beş günün sərf etmədim əsgərliyə mən ömrümün,
Amma oldum hərbi nazir girdə bir pappaq ilə.
- Mən qabırğam əzdirib eşqimdə sadıq olmuşam,
Tutmuşam rektor yerin bir dəryadan qarmaq ilə.
- Arxalandım mən gücə, ancaq fərasət çatmadı,
Tikdiyim yıxmış məni, düz gəlmədik ortağ ilə.
- Gör nə cür mum eylədim tədbir ilə, boğmaq ilə,
Mən otuz il fırladım bir xalqı hey barmaq ilə.
- Gec qanan bir millətəm, mən vermişəm ömrüm yelə,
Gahi gürnəş bağlayıb, gah otlayıb yatmaq ilə.

15 aprel 1995

QARABAĞLI

Ey olan torpağı cənnət və gülüstan, qarabağlı.
Nə səbəb var, səni çox əzdi bu dövran, qarabağlı?
Yaşayırdın o gözəl yurdda firavan, necə xoşbəxt?
Dağılıb indi bütün çöllərə, hər yan qarabağlı.
Neçə yol erməni qalxmışdı, əzilmişdi yerində
Bu dəfə oldu səbəb, eylədi tüğyan, qarabağlı.
Lotular oynadı növ-növ qumarın torpağın üstə,
Vətənin oldu siyasətlərə qurban, qarabağlı.
Getdimi cahü cəlalın? Getdi.
Getdimi dövlətin malın? Getdi.
Getdimi əhlü əyalın? Getdi.
Getdimi namusun, arın? Getdi.
Aldımı torpağı yağılar? Aldı.
Soldumu dağü aranlar? Soldu.
Öldümü tazə cavanlar? Öldü.
Doldumu çaylara qanlar? Doldu.
O qədər dərdlərə, zillətlərə insan da dözərmi?
Nə üçün bir kərə heç etmədi üsyan qarabağlı?

Səni kim saldı yaman günlərə, çox yaxşı bilirsən,
Niyə bəs böylə susursan elə hər an, qarabağlı?
Elə zənn eyləmə kim, halva düşər ağzına göydən,
Kişi, susmaqla olar dərdinə dərman? Qarabağlı.
Su alıb ağzına dursan, bu sayaq boynunu bursan,
Yeri vay, söyləyə tarix sənə “heyvan“, qarabağlı.

8 may 1995

NADANLIQ

Keçibdir ölkədən bir sel, axır hər yanda nadanlıq.
Saraylar var, çıxıb dizdən, bazar-dükkanda nadanlıq.
Suyundan çox sirab olmuş, ağaclar bar tutub ondan.
Gətirmir başqa şey tağlar, tökür bostanda nadanlıq.
Səviyyəynən ağıl, təmkin qovulmuş xalq ərəsindən,
O gündən kim, mitinqlərdə coşub meydanda nadanlıq.
Tapıb şöhrət xəyanətdən, didişlərdən, söyüşlərdən,
Qiyamlardan, yürüşlərdən; qopan üsyanda nadanlıq.
Yəqin işdir, səpir şeytan, dərilsin tarladan daim,
Çuvallardan yığılmışdır bütün xırmanda nadanlıq.
Çıxışlardan, qələmlərdən ağıl infarkt olub qalmış,
Səviyyəyçin keçib matəm; efir-ekranda nadanlıq.
Quduz bit tək didər, qoymaz verilsin əqlə bir diqqət,
Görürsən lap aşır başdan parıldamanda nadanlıq.
Nadanlıqdan tapıb fürsət kefiycən hər zaman düşməni.
Özündən bədgüman kəsler görür düşməndə nadanlıq.
Diyirlənmiş, çıxılmaz bir dərin uçrumda yer aldıq,
Yəhər qoymuş, minib rahat, qovur yarğanda nadanlıq.
Nə istərsən? Ətalətnən bələnməmiş, karsız insanıq,
Balan ölsün, macal ver bir, yataq yorğanda, nadanlıq.

5 may 1995

BƏZİ QARDAŞLARA

Düşünürdüz başa keçmiş dayınız,
Düzələr iş, kəsilər ah-vayınız.
Elə bildiz Qarabağ tez alınar,
Verəcək bəhrə bütün haq sayınız.
Üzəcəksiz südünən göldə əcəb,
Düzülər göl qırağı çarpayınız.
Gətirər Marqo özünən arağın,
Çəkəcək yağlı kabab qulbayınız.
Xam xəyallarla dolandız bu sayaq,
Yola saldız iki qış, üç yayınız.

Yedilər yağlı kabab yan-yörələr,
Kişilər xandı, deyillər tayınız.
İyə gəldiz tökülüb, gördüz axır,
Çəkilir dağ, udunuz öz payınız.
İndi hey dərd bölüşürsüz iki-üç,
Niyə gəlmişdi, gören daydayınız?
Nə qəmin, ayda otuz Məmmədəmin.
Papağın fırla, gələr tez ayınız.
Necədir? Bir tikə əppək sarıdan
Əzilibsiz, daha yoxdur hayınız.
Peşəniz boş danışiq çayxanada,
Hələ bir müftə gələydi çayınız.
Baxıban ekrana axşam doyduz,
Dalısıycan gələcək baybayınız.

20 may 1995

ÜÇ İL SONRA

Çəkilib ölkəni verdik yerəza,
Yerazın tanrısı hey qurdu qəza.
«Gələcək yaz, bitəcək yonca» deyib,
İki il qoymadı heç dil boğaza.
Qarabağ qaldı əsir erməniyə,
Yiyələr çıxdı çadırlarda yaza.
Ali məqsədsə qisas, yerliçilik,
Başqa işlər düşə bilməz taraza.
Hansı bir və di yetirmiş yerinə?
Niyə bəs tost deyilir dəstəbaza?

8 iyul 95

NƏSİHƏT (Sabirə bənzətmə)

Çığıрма yat, a lüt kasıb, yuxunda çoxlu varı gör.
Dilin ötersə, ay yetim, qapaz ye, zəhrimarı gör.

Batan batır, qapan qapır; çapan çapır, yığır yatır.
Yığıldı bangə, sandığa; qızıl-mızıl, doları gör.

Nə gündü indi qalmısan; sabun, soğan satır İran?
Hayandadır malın? Dolan bütün dükan-bazarı gör.

İpək, tütün batıb tamam, üzümçülük qalıb viran.
Ağ almadan xəbər gətir, nədir onun azarı, gör.

Yaratdığın sənayedən nəticə heç nə gözləmə:
Yetən birin qamarlayır, olur onun şikarı, gör.

Susur bir az, sükut edir, zavod gedir metalloma,
Söküb-satan qoçaqların əlində ixtiyarı gör.

Atıldı işçilər çölə; şəpir-şüpür alıb hərə,
Düzüldü cərgə alverə qadınların qatarı, gör.

Nə iş tapır mühəndisin, nə fəhlə bir gəlir yeri.
Adamların üzündəki əzaba bax, qubarı gör.

Müəllimin beş-on dollar verilsə, ayda bir alar.
Bu cür maaş ödəmi heç yemək üçün çıxarı, gör?

Parıldaman ki toplanır, vəkillərin qımıldanır.
Rəsul qağan xoruzlanır, baxışların, xumarı gör.

Həya itib, batıb abır! Qalıb haran, nədir çaran?
O yan-bu yanda hay-küyü, həyasız iftixarı gör.
Uşaqların qalarsa ac; sürün, dilən, əlin yum-aç.
Bacarmasan, budur əlac; kəfən bürün, məzarı gör.

18 iyul 1995

PARTİYALARA

Mərhaba, ölkəmizin boldu yaman partiyası!
Dərd-sərin həll edəcək altmışacan partiyası!
Başqa şeylərdə batıb-getdi bütün göstərici,
Təkcə doldurdu əziyyətlə plan partiyası.

Hey bitir ağ göbələk tək, ya amöb tək bölünür,
Başçılar xətri üçün, şöhrəti-şan partiyası.
Bir bölükdür ağanın arxa duran yan-yörəsi,
Başdadır cümləsinin dəstə tutan partiyası.

Məmləkət varmı girişsin hələ biznən yarışa?
Ginnesin dəftərinə yoxdu salan, partiyası,
Qarşidan seçki gəlir, düşməsünüz əl-ayağa.
"Xam xəyaldır" deyirəm, yoxdu güman, partiyası.

Zənn edirsiniz, tökülüb xalq gələcək seçki günü?
Səs verib söyləyəcək: Keçdi filan partiyası?
Parlaman yerləri, şəksiz, çatacaq yan-yörəyə,
Yırtacaq onda özün yerdə qalan partiyası.
Birləşin birdəfəlik, məqsədiniz xidmət isə,
Millətin vay halıdır, olsa kalan partiyası.

13 avqust 1995

AĞLADIR ZAMAN

Dözmürəm görəm böylə günlərin
Günbəgün sıxır, ağladır zaman.
Dərdi anlayan hər nəfər ki, var,
Çarə tapmayırdıqladır zaman.

Ey elim-obam, doğma məskənim,
Sən sayaq gəlib taleyim mənim.
Bayqu səslənən əski xirmənim,
Od qoyub sinən dağladır zaman.

Bəd gəlib zaman, dövrümüz çətin,
Öyrənib tamam, eylədim yəqin,
Bəxti millətin yoxdu, ol əmin:
Hey kəsir yolun, bağladır zaman.

Bağrı qan vətən, pisdır halətin,
Varsa qeyrətin, topla qüvvətin
Tez kökün bütün kəs əsarətin
Yoxsa məhvərin laxladır zaman.

28 avqust 1995

OLUR

İndi əzdicə fələk bizləri viranlıq olur.
Cib təmannası ilə buğda dəyirmanlıq olur.

Qarışıbdır yenidən millətin istedadı,
Ələnirsə safı çıxdaş, tozu dərmanlıq olur.

Çalxalandıqca, bulandıqca zaman nəhrə kimi,
Yağı zülmata enər, üzdəki ayranlıq olur.

Edə hürriyyət adıynan hərə ustul davası
Ölkə afsayta düşər, torpağı düşmanlıq olur.

Gör xəyanət bürüsə məmləkətin hər tərəfin
Qoç igidlər qırılar cəbhədə, qurbanlıq olur.

Söyürük xalqı nahaq, noxta salanlarsa durur,
İnsafın hardadı bəs, böylə də insanlıq olur?

Elə gözbağlı qovurlar minişib hoqqa ilə
Nər olan at çəkilir tövlədə madyanlıq olur.

At çapanlar çoxu peşmanlığın iqrar eləyir,
Nəyə lazım, göresən, sonrakı peşmanlıq, olur?

Təzə bir söz çıxarıblar adı... «Korrupsiyadır»,
Guya optum yığılır, birgə cibişdanlıq olur.

Ürəfa əhli odur, əppəyə möhtacdı bu gün,
Xoddadır ol kəsələr, hər sözü hədyanlıq olur.

Düzəlişçin məni əff et, ulu Sabir. Deyirəm:

Bu sayaq xalqımızın axırı bir yanlıq olur.

6 sentyabr 1995

SUAL-CAVAB

Tofiqin həbsinə nöş vermisiniz səs, ecəba?
Yoxsa bir kəndmi çapıb, yurdmu qoyubdur xaraba?
-Qarşıdan seçki gəlir, ləngiyə bilməzdi işi:
Çox cinayət eləmiş, heç cürə gəlməz hesaba.
-Başlıcası?
-Lap qisası?
Naxçıvan səmtinə göndərdi o vaxt at-araba.
-Elə bu?
-Biz ki, buyruq quluyuq, hər nə deyərlər edərik.
Xam deyilsən, qisasın kimsədə qoymazdı baba.

20 sentyabr 1995

MƏCLİSDƏN SƏSLƏR

Bir stoldan:

-Badəni vur badəyə, məclisimiz var ola!
Dövrə qurub vurmağa yaxşı səbəbkar ola!
Tərif edim mən səni, göylərə qaldır məni
Sonra salaq marça-març, istəməyən xar ola!
Siftəsi pendir-fətir, gəldi necə xoş ətir!
Yağlı kababdan ötür, dopdolu bir bar ola!
Gəl yapışaq əl-ələ, burda salaq vəlvələ.
Səs yayılıb həm çölə, cümlə xəbərdar ola.
Biz ki manat möhtacı: rütbəli görməz acı:

Ağzın açıb marfacı, yığdığı dollar ola.
Varlı üçün gündə toy, gündə çəkər ləzzəti.
Yoxsa sayıb milləti, dərdinə qəmxar ola?
Nuş eləyək badəni, hər birimiz var ola!
Evdə görək bolluğu, bəxt gətirib yar ola!

Əlavə:

Söylə, Məmoc, yoxsulu heç qınamaq düz olu?
Tapsa bu cür usdolu qarnı şişib şar ola.
Badə vurun badəyə, məclisiniz var ola!
Kim sizi arsız bilər, lap özünə ar ola!
Qonşu stolda:
-Qonşu, kəsin söhbəti. Kim ki yığıb sərvəti,
Quş südü, ceyran əti onlara dildar ola.
Badə vuraq badəyə, işlərimiz var ola!
Dövr bizimdir bütün, aləmə qoy car ola!
İçməyə qılsaq hünər, düşməne çallıq zəfər.
Qarğıyırıq, birtəhər qoy özü tarmar ola.

14 oktyabr 1995

ŞƏKKAKLAR DEYİR

Boş dayanmır, ələyir daim ələk:
«Maşda anbar tapılıb» tazə hənək.
Yaxşı çox şaxəli uşduqdu bu iş.
Bəllidir, zərbəni bərk aldı «Əmək».
Gəncədən səmti dönüb Abşerona,
Qarsacaqdır keçəsin odlu külək.
Dənləyərlər Ayazın əqrabası,
Üstəlik SD yeyər kök dəyənek.
Mələklər deyir:
Üç ilən yeddi! Qayıtmış repres...
Allah, allah, sən özün saxla görək!

5 oktyabr 1995

VƏTƏN YOXSULLARINDIR

Belə gəlib əzəldən: vətən oğullarıdır,
Səfası varlıların, cəfa yoxsullarıdır.
Vətən yoxsullarıdır.

Yürüş etdi babalar, silkələdi cahanı,
Yoxsullar əsgər oldu, sərkərdəsi bəy-xanı,
Hər şey başçıya çatdı, tarixdəsə ad-sanı;
Qırılıb ölkələri alan yoxsullar oldu,
Vətən yoxsullarıdır.

Dövlətlilərçin saray, özünə daxma tikən,

Qupquru səhralarda yer şumlayıb arx çəkən,
Qızmar günəş altında taxıl yığıb tər tökən,
Yolları, körpüləri salan yoxsullar oldu,
Vətən yoxsullarıdır.

Uşaqlıqdan əzilib işə-gücə alışan:
Dəzgah, soba önündə gecə-gündüz çalışan,
Ağalar varlanmaqçın bir-birilə yarışan,
Dağlarda külüngünü çalan yoxsullar oldu.
Vətən yoxsullarıdır.

Torpaq dara düşəndə imkanlılar qaçdılar.
Şəhərlərdə mülk alıb dükan-mükan açdılar.
Qaldı düşmən önündə kasıb başı daşlılar.
Vurulan, əsir düşən, talan yoxsullar oldu.
Vətən yoxsullarıdır.

Gözdən pərdə asmaqçın varlı verdi bir az pul,
Yollamadı orduya, Yurfaka qoydu oğul.
Girdi qanlı savaşa, silah götürdü yoxsul.
Səngərlərdə vuruşub, ölən yoxsullar oldu.
Vətən yoxsullarıdır.

Vətən nə sağlarındır, vətən nə sollarındır,
Qayğısı ağaların, nə də çuğullarıdır.
Əzabı dilənənin, dərdi ac dullarıdır.
Qan-yaş töküüb saçını yolan yoxsullar oldu.
Vətən yoxsullarıdır.

Siyasetbaz ölkəni bilər bazar - nədir ki?
Yeri gələndə istər, yaxud satar - nədir ki?
Bərkə düşəndə işi daşın atar -nədir ki?
Həmişəlik vətənçin yanan yoxsullar oldu,
Vətən yoxsullarıdır.

Eşit deyim bir kərə: bu vətən yetimindir,
Cəfəkeş kəndlinindir, yazıq müəllimindir.
İt kökündə dolanan fəhlənin, alimindir.
Vətən qeyrəti çəkib solan yoxsullar oldu.
Dövlətli vətənsizdir,
Vətən yoxsullarıdır.

6 oktyabr 1995

**NƏVƏM ÜÇÜN
(Bolluq və yoxluq)**

Bundan qabaq alverçilər
Saxlardı pünhan malları.
Yalvar-yaxarnan müştəri,
İstərdi altdan malları.

Artıq gəlib tazə zaman,
Beşdir alan, yüz-yüz satan,
Sel tək axıb gəlmiş yaman,
Doldurdu meydan malları.

Şey-şüy satan qurmuş halay,
Seylon köçüb: hər yerdə çay,
Çox moddadır indi Dubay,
Lap boldu İran malları.

Göz oxşayır Çinnən Korey,
San ki, doğub qövsi-quzey!
Pulsuz üçün olmuş muzey,
Görsün bu əlvan malları.

Mal satmağa lazım hünər,
Taks istəyən birdir məgər?
Yoxsul alardı bir təhər,
Tapsaydı "Şirvan"malları.

Var eylə mal ilnən yatar,
Gah-gah yuyar, hərdən yamar.
Dartışdırıb, tovlar, satar,
Halı pərişan malları.

Hər yan dolub: mal çoxdu, çox,
Ciblərdə heç pul yoxdu, yox
Ancaq alır, əlbəttə tox,
Dollarla Yapon malları.

Yoxdur bala, cib boşdu, boş,
Aylıq maaş bir cüt qaloş.
Aldım "bakuş", ol könlü xoş.
Neynirsən ceyran malları.?

8 oktyabr 1995

ŞƏHƏR LÖVHƏLƏRİ

Bir biçimdə cavan-cavan,
Soldurub rənglərin zaman.

Söz atan yox, nə sataşan,
Durub cır-cındırın satar,
Qadınlardır qatar-qatar.

Gələn gəlir bütün günlük.
Yollar dolub, olub tünlük.
Balasına dörd-beş minlik.
Qazanmaqçın bura çıxar,
Qadınlardır qatar-qatar.

Polis söyür, qapaz vurur.
Gün yandırır, şaxta qırır,
Müştəri gözləyib durur.
Çoxu ayaq üstə yatar,
Qadınlardır qatar-qatar.

Göz sönüküb bulanmaqdan,
Bu fərəhsiz dolanmaqdan.
Uzun günü dayanmaqdan,
Ayaqlarda qalxıb damar,
Qadınlardır qatar-qatar.

9 oktyabr 1995

MÜASİR QOLÇOMAQLARA (SİZİN)

İşlədib çərxin fələk, çoxdan olub dövran sizin.
Söz sizin, ad-san sizin, qulluq sizin, fərman sizin.

Mülk sizin, vardat sizin, mədən sizin, məhsul sizin
Vermişik paylaşdın: külli Azərbaycan sizin.

Dərd bizim, aclıq bizim, işsiz bizim, evsiz bizim.
Gül vurun, işrət qurun, şöhrət yapın, hər yan sizin.

Hazırq mindirməyə, çün noxtalanmış durmuşuq.
Cüt minin, üç-üç minin, hey bizləyin; cövlan sizin.

Hər nə var, acgöz sümüryan tək qapıb dollar yığın;
Bank sizin, sandıq sizin, anbar sizin, xırman sizin.

Yuxlamaq, süstlük bizim; min hoqqadan çıxmaq sizin.
Ayrılıq, keylik bizim; birlik sizin, sahman sizin.

Bizlərin bir çoxların çaqqal edib hürdürdünüz.
Başmı var? Dərd etmədik kim, qaynayan meydan sizin.

Siz fərasət əhlisiz, bizlər ağılsız bir sürü.
Layiqik, çöllər boyu leş eyləyin, divan sizin.

Qaldı bir nifrət bizim, hiddət bizim, lənət bizim.
Saymayın, boş şeydi bunlar; olmuşuq qurban sizin.

Sürün dövrən, edin cövlan,
Tutun hər yan, verin fərman.
Fəqət bir gün gələr son an:
Coşar ümman, qurar divan.

26 oktyabr 1995

MİLLƏT

Zaman ötüb keçər, qayıtmaz illər.
Tərifini bilsin gələn nəsillər.
Birliyin yoxdursa, əzəcək fillər,
Sonsuz müsibətə bələnən millət,

Hər yetənə uyub saxtalanmasın.
Layiqsən, yerində axtalanmısan.
Palanın qoyulub noxtalanmısan,
Başına daim kül ələnən millət,
Üstünə murdar su çilənən millət.

Yaxşını pisləyib, yamanı öyən,
Yaddan baba tutub, babasın söyən.
Balasın almayıb təpiklə döyən,
Özgə danasına tələnən millət,
Özü öz adından iyrenən millət.

Nadandan kalansan, daha nə qəmin...
Məsləksiz ziyalın, yolsuz alimin
Tula tək gözlədi ağanın himin.
Nə bolmuş içində sürülən millət,
Dilinə ad qoydu elənən millət.

7 noyabr 1995

TƏBRİK

Təşkil olundun, balam, payla noğul, parlaman!
Yağlı çəpik çalmağa, buyruğa qul parlaman.

Yaxşı qurtarmış oyun, bitdi yeşik davası.

Bir paranız yan-yörə, boldu yeraz tayfası.
Artisiniz az deyil, işdə dəyər faydası.
Tost deyəcək şairi, alimi bol parlaman.
Əski sovet dəstəsi, bir-iki sol parlaman.
Sən açacaqsan bizə cənnətə yol, parlaman.

Cümlə müxaliflərin boşdu tamam sözləri,
Taxta gətirmiş YAP-ı çığ-bığ ilən özləri.
Qol-boyun olmuşdular, görməz idi gözləri?
Axtarır indi onlar girməyə kol, parlaman.
Söyləyiniz onlara "çatla, boğul", parlaman!
Yaxşı yapır, qoy yapa, YAP-dır oğul parlaman.

Mürgü döyürsüz, baba, vaxt keçirirsiniz hədə,
Lal-kar oturmaq özü əksər üçün bir hünər.
Bir neçə yersiz çıxış, məsələ bitdi, yetər!
Sonra durub dərs keçə usta Rəsul, parlaman.
Cümlə yatan, həm oyaq qaldıra qol, parlaman.
Gözləmirik yaxşı şey, arxayın ol, parlaman.

17 yanvar 1996

BALTA SAPI

Baltaya dayaq durub qırın haqqın belini,
Siz həmişə zorluya tərəfsiz, balta sapı.
Həmkarı çuğullayıb, alın "malades sabak",
Yanğın törətmək üçün ələfsiz, balta sapı,
Şərəfsiz balta sapı.

Baltalar deşiyinə dürtülün, möhkəm girin,
Qonşu, yoldaş doğradıb, quyruqda dövrən sürün.
Anqırdanda anqırın, qısqırdanda bərk hürün,
Baldırımız eşməyə ecəbsiz, balta sapı,
Şərəfsiz balta sapı.

Təzədən soxulursuz yaşdanıb çallayanda,
Balaca üz göstərib, azacıq yallayanda.
Böyüklər alət kimi alıb tumarlayanda,
Düşünməyin qızılısız, sədəfsiz, balta sapı,
Şərəfsiz balta sapı.

Atanız guya bizdən, özünüz yaddansınız.
Arayatı minməyə öyrəşən atdansınız.
Basdırdıqca dirilən abırsız xortdansınız.
Millətə əngəlsiniz, kələfsiz, balta sapı,

Şərəfsiz balta sapı.

Əclafliq eləməkçin gəlmisiniz cahana.
Kəsin sözün doğrunun, qüvvət verin yalana,
Dəli olar, desələr birdən yazıq Şeytana.
Siz naxələflər ona xələfsiz, balta sapı.
Şərəfsiz balta sapı.

Üç-dörd qohum sürüyər leşinizi öləndə.
Rəhmət nədi? Astadan tüpürəcək görən də.
Olmayacaq, bilin ki, yasınıza gələn də.
Çünki bəd əməllərə səbəbsiz, balta sapı,
Şərəfsiz balta sapı.

18 yanvar 1996

AĞA DOLLAR

Çoxdan eşidirdik ki, cahanda belə pul var:
Batmış adı "Dollar".
Vaxt oldu ki, çıxdın üzə: gördük səni aşkar,
Bildik nə zəhirmar.
Göygöz kosadır, ağ dişi solğun sifətindən
Yüngülcə parıldar.
İnsan sümüyündən yapılbıdır elə bil ki...
Dövlətliyə dildar.
Gəldin, çoxunun ağı uçub getdi sərindən,
Dönməz pis əməldən.
Hər şey təzə don geydi bütün; döndü yerindən,
Tərpəndi təməldən.
Pulgir kişilər çün səni görcək, cuşa gəldi:
Yollar boyu bazar.
Aclıq da, kasıblıq da səninlə qoşa gəldi,
İşsizlərə azar.
İflas edənin, pul qıranın dərd-səri oldun.
Yox oldu dəyanət.
Arvad-uşağın, yaşlıların əzbəri oldun,
Sənsən daha söhbət.
Gəlməklə tamam pullarımız düşdü kəsərdən,
Dönmüş heçə "Şirvan".
Mənsəbdəki bədbəxt nə qədər toplaya səndən,
Ta eyləyə milyon?
Sandıqla gedib bəzilərin bangına dolsan,
Nəfsi yığılarmı?
Bir paçka acın, ya yetimin, başsızın olsan,
Dünya dağılarmı?
Tacirlə polis, rütbəpərəst sərvəri olma,

Zalımlara qalxan.
Ağlar-qaralar bölgəsinə müştəri olma,
Əl çək, quzu qurban.
Çox vermə cilov işdəkilər aləmi çapsın,
Çək işlərə sahman.
Bəzən yola qon, pensionerlər səni tapsın,
Etsin dava-dərman,
Hərdən, mən ölüm, külfəti çox qeydinə gəl qal,
Ət-yağ, ala paltar.
Yaxud da, çaşıb kürkü cırıq alimi axtar,
Geysin təzə şalvar.
Yox, Yox. Görürəm, yoxsula səndən çörək olmaz,
Rəngin sinə dağlar.
Tərif eləyək, ya söyək: əsla kömək olmaz,
Dollar, ağa dollar.

1 mart 1996

GÖYLƏRDƏN CAVAB

Hey ayaq tutduqca haqsızlıq, olub dövrən xarab,
Xalq batar dərd-sər içində, günbəgün artar əzab,
Zülmüdən yer ağlayıb matəm tutarkən afitab,
Söyləyərsən: "Bircə yol var, tanrıya etmək xitab".
"Çarə yoxdur" söyləsən, göylər verər böylə cavab:
Müsliman, türk oğlu heyvandırmı, eylər bunca tab?
Dözdü, bəsdir mütilik, axır gərək çəkmək hesab.
Qulların, yoxsulların ümmidi ancaq inqilab!
İnqilabdır, inqilab!

5 mart 1996

BİZDƏN ÇEÇEN OLMAZ

***Son vaxtlar bəziləri
Çeçen olmağı arzulayır.***

Boş sözdü, danışma, bala, bizdən Çeçen olmaz.
Mərdlik, kişilik meydanıdır, hər yetən olmaz.

Millət işi uğrunda əməl bir gərək olsun,
El cümlə mübarizliyə qadir gərək olsun.
Xalqın çoxu can verməyə hazır gərək olsun,
Əksər demirəm, heç acı candan keçən olmaz,

Get, get, ay oğul, heç vədə bizdən Çeçen olmaz.

Bir cərgə igid vardı: şəhid oldu, ya vurduq,
Başlandı rəyasət vuruşu, diş-dişə durduq,
Az-çox oyanan ruhu o vaxtlar belə qırdıq
Bundan sora bizdən qarı düşmən əzən olmaz,
Boş sözdü, danışma, bala, bizdən Çeçen olmaz.

Nazir verər öz oğlunu Cövhər kimi qurban?
Yaxud Basayev tək, kimi var qanına qəltan?
Tərk eyləmişik biz belə mərdlikləri çoxdan.
Əl çək, a yazıq, heç cürə bizdən Çeçen olmaz!
Quş tək şığıyıb düşməni ot tək biçən olmaz.

İtmiş, yoxa çıxmış, nə igidlik, nə cəsərət?
Var yerliçilik, rütbəpərəstlik və rəyasət,
Yaltaq "kişilər" gırləyə baş, bir də xəyanət.
Bizlər yığışib əyninə geysin kəfən? Olmaz!
Biz xalq deyilik, heç vədə bizdən Çeçen olmaz.

11 mart 1996

XOŞ GƏLDİN, A NOVRUZ

"Xoş gəldin, a Novruz" deyirik biz bəri başdan.
Xoş gəlmisən, amma ki xəbər yoxdu maaşdan.
Bir əy qulağın, söz deyirəm, dinlə yavaşdan.
Ciblər boşalıb, evdə də heç şey ələ gəlməz.
Çaylar dənizin, damcısı bomboş gölə gəlməz.
Vallah, ələ gəlməz.

Gəldin, bişəcək paxlava, yüz cür baha nemət,
Hər dürlü plov, şirni-bular varlıya qismət.
Pulsuz atalarçın demə bayram, de ki zillət.
Pul hardadı, tutsun o, yükün bir şələ? Gəlməz.
Boş əllə gedən şadlanıb əsla gülə bilməz.
Billah, gülə bilməz.

Tezdir gəlişin, indi nə qaz var, nə işiq var.
Borcnan dünyü alsaq, suyu, aya, nədə qaynar?
Bişməzsə plov, evdəkilər lap olacaq xar,
Aş boşqabı görməzsə, uşaqlar dilə gəlməz.
Meyussa uşaqlar, analar dincələ bilməz.
Gülməz, dilə gəlməz.

Lazımdı məgər pulsuza, ya aclara bayram?

Bilməm nə verər boş tabağa, saclara bayram?
Ölmək diləyən əppəyə möhtaclara bayram?
Ölmək bahadır: istəyir ölsün, ölə bilməz.
Xoş gəlmisən, ancaq yoxa bayram hələ gəlməz,
Gəlməz, hələ gəlməz.

14 mart 1996

SON

Balakən sərdarı Ansuxlu Əli,
Deputatlıqla çatıbmiş əcəli.
Yazılıbmış bu sayaq qismətinə
Əli həm getdi xuda rəhmətinə.
Nə bilim, çoxdu və ya yoxdu suçu,
Götürüldü aradan sonku qoçu.
Daha bundan sora sakitcə düzü
Dolaşar qurd ilə birlikdə quzu!?

2 mart 1996

RÜBAİ

Görürsən ki, millət yatayatdadır,
Ağalar vurhavur, çataçatdadır.
Düşünmə, haçansa işlər düzələ,
Kələki hakimi ehtiyatdadır.

17 fevral 1996

MOİZƏ

Gəldi tamam başqa dövr, indi dəyişmiş həyat:
Ölkəmiz olmuş azad, din də ki, ondan azad.
Lənətə gəlmiş Sovet boğmuş idi dinləri,
Dopdoludur hər tərəf türkiyə İncil, Tövrət.
Pəh, ateistlər dönüb indi olub dinşünas:
Köhnəki bildiklərin tədris edir tərs-avand,
Çox yığılıb misyoner, gənclərimiz quşquşu.
Kim nə sayaq istəyər, eylə edər təbliğat.
Bir para yoxsul gedir – pay verilir aybaay.
Dindaşı vermir, nə qəm, əcnəbi paylar zəkat.
Krişnalar çoxlaşar, ət və sarımsaq-soğan
Heç gerek olmaz tamam, otyeyən olluq rahat.
Bilməyirəm, hansı din qaldı, gəlib çıxmasın.
Bəzi qırışmal yenə tazəsin eylər icad.

Xəlvəti dinlər hələ usta görür tədbirin,
Din sarıdan bəxtimiz çox gətirir, lap abad.
Mollanı hey suçlamaq heç cürə insaf deyil,
Molla yazıq neyləsin? Əksəri lap kəmsavad.
İşləri başdan aşır, güclə edirlər əda,
Siğə və ehsan ilən, gün keçirirlər babat.
Sünni ilən şiəlik dərdi bəsiydi bizə.
Gündə bir ucdan qopur üstümüzə tazə ad.
Din ilə yoxdur işim, bir budu ərzim mənim;
Yüz dinə qulluq edən millət olar bərrübad.

12 mart 1996

TARİX GERİ DÖNMƏZ

Qırmızı imperyanın çoxdan sınıb balu-pəri.
Səs qazanmaqçın dəbərdir kommunistlər təkəri.
Xam xəyaldır böylə şeylər, çaşmasın heç kim nahaq.
Dumanın səs verməsiynən dönməz heç tarix geri!

16 mart 1996

ÇAĞIRMA KOROĞLUNU

*Hanı mənim qoç Koroğlum?
Gələ, girə bu meydana.*

Çağırma Koroğlunu, girməsin bu meydana
Xain gülləsi dəyib, al qanına boyana.

Yığmasın dəliləri bir yerə boş-boşuna,
Dözə bilməz atılan güllələr yağışına.
Girmişik igidləri dənlemək yarışına,
Qırarıq dəlilərin, döndərək Omona.
Koroğluya deyın ki, gəlməsin bu məkana.

Cəbhələrdə nə qədər Koroğlular itirdik?
Neçəsini arxadan vurub qətlə yetirdik.
Neçəsinin ömrünü məhbəslərdə bitirdik.
Şəksiz, ya öldürərik, ya salarıq zindana.
Ağlı olsun, Koroğlu boylanmasın bu yana.

Keçən il qurduq tələ cəngavər adaşına.
Yaralayıb sonradan güllə çaxdıq başına.
Bayram gəldi bələndi tökülən göz yaşına.
İgidsiz dolanarıq, siyasətdir zamana,

Koroğlu lazım deyil daha Azərbaycana.

18 mart 1996

BİZ BELƏYİK

Tez qızıb sönən ayrı məxluq
Qalxdı bir kərən, qurtardı getdi.
Hay-həşir salıb, sanki məqsədə
Çatdı bir kərən, qurtardı getdi.

Beş ağac üçün qopdu bir tufan
"Soldu Topxanam" eyləyən fəqan
Bir atım barıt doldurub haman
Atdı bir kərən, qurtardı getdi.

Şah pəlid təkin ortadan çöküb,
Qurd içindədir, yerbəyer söküb.
Fitnə əlləri tədbirin töküb
Qatdı bir kərən, qurtardı getdi.

Cümlə varlığın etdilər talan
İtlə ip gedib, gördü bir zaman.
Qoydular balış, əsnəyib yaman
Yatdı bir kərən, qurtardı getdi.

Torpağın alıb qaytaran hanı?
Qaçqının o cür tapşırar canı.
Qoç igidlərin, söylə bəs qanı?
Batdı bir kərən, qurtardı getdi.

10 fevral 1996

SÖNDÜ ELMİN ZİYASI

Namərdlərin əlilə söndü elmin Ziyası...
Ürəkdə sevinənlər möhkəm tutacaq yası..
İtirmədi vətəni böyük haqqı-sayını –
Bıçaqla, güllələrlə axır verdi payını.
Oyadacaqmı zaman yüz minlərlə qafilə?
Bilinəcəkmə onun, görəni, şəxsiz qatili?

22 fevral 1997

ÖZƏLLƏŞİR

Sevincdən az qalır öləm-bizim diyar özəlləşir!
Əsrlər ilə toplanan ümumi var özəlləşir.

Kalonkalar, çaxır sexi, tikintilər, dükan-bazar,
Kotan-mala, toyuq-cücə, inək-davar özəlləşir.

Yalançı mülkdən bizi axır ki, tez xilas edər,
Ya funksoner, ya əcnəbi alıb-yapar, özəlləşir.

Düşünmə heç, zavod olar mühəndisin, ya fəhlənin,
Yıxıb xərəbə qoyduran ucuz qapar. Özəlləşir.

Maşın-muşun ki, kənddə var, kimin əlindədir, onun.
Gələndə torpaq üstünə şivən qapar. Özəlləşir.

Zavod alıb da pullular, qazanc yolunda çarpışır.
Əməkçi yoxsa heç şeyi, rahat yatar. Özəlləşir.

Baban tikib-qurub əgər, əvəz alıb qəbir yeri.
Külüng çalıbsan əlli il? Çekin apar, özəlləşir.

Böyük-kiçik, nöker-ağa bilinsə, iş tapar nizam.
Nə fəhləsin, ziyalısın qoyar bekar. Özəlləşir.

Yapan ağayçın heykəlin, çəkən itin, yazan nəsəb,
Qoşan şer alar pulun; çörək tapar. Özəlləşir.

Maşın tökəndə zəhləsin şəhərdə rikşa səsləyər,
Kasıb belində xub palan olar süvar. Özəlləşir.

Ötüşməyə, gülüşməyə ac alim axtarar minə,
Beş-on manat verib minər, qovub-çapar. Özəlləşir.

Bular həqiqət olsa da, üzülmə, başqa çarə yox.
Yeganə yol budur; hamar, ya nahamar. Özəlləşir.

2 aprel 1996

AZƏRBAYCAN

Sərt hasardan buraxdılar, "hurrey" deyib çölə qaçdıq
Uca dağdan gələn seltək hey kükrədik, aşıb-daşdıq.
Harınlaşmış ilxı kimi çox kişnəşib şillaqlaşdıq.
İmkan verdik, işin görsün noxta salan, Azərbaycan!

İçimizdən əllamələr, neçə-neçə qoçu çıxdı,
Meydan quran agent fəhlə, erkəcimiz keçi çıxdı.
Başı xarab, ağzı yava... daha nəçi, nəçi çıxdı
Alqışlarla qarşılandı xain, nadan; Azərbaycan!

Düşmən qaldı bir tərəfdə, özümüzə mırıldaşdıq,

"Qurr" dedilər – quruldaşdıq; "qarr" dedilər – qarıladaşdıq.
Ağıllı söz deyiləndə lağa qoyduq, hırıldaşdıq.
Bəyənilədi, şüar oldu yalan-palan, Azərbaycan!

İş görəne mane olduq, əlin tutduq, quyu qazdıq,
Mitingə yazdıq, piket qurduq, tətillər etdik, şüar yazdıq
Qoç igidlər döyüşəndə fitnə qurduq, səfin pozduq,
Fürsət tapıb qarı düşmən saldı talan, Azərbaycan.

Onu aşır, bunu aşır, nəyimiz var verdik yelə.
İt də getdi, ip də getdi; qarı belə, qapı belə...
Torpağımız, gözəl günlər çətin gələr bir də ələ,
Əhvalımız gündən-günə olur yaman, Azərbaycan!

Leylək gəldi, qoçuları asdı, kəsdi, basdı-atdı.
Çəkildilər deməklərə, çığbıqların səsi batdı,
Efir-ekran, "bay-bay" dedi, keyləşdirdi, millət yatdı,
İşə düşdü üçlə yeddi, etdi cövlan, Azərbaycan.

İyul 1997

QOCA RUSYET

Görürsənmi bizim qoca Rusyeti?
Bilir hər kəsənin nədir xisləti?
Hayastana çoxlu müftə tank verdi,
Dedi, davakardır, pisdir niyyəti.
Bizsə sülh əhliyik, davadan uzaq,
Odur qolu bağlı verdi Surəti.

27 mart 1997

BİLƏCƏR DEYİL

Nə hay-küy salmışsınız? O təhər deyil!
Hələ ki, qorxulu bir xəbər deyil!
Gedən Kəlbəcərdir, Biləcər deyil!
Bir kənd də bəs elər şahlıq etməyə.
Nə olsun ki, kənddir, ya şəhər deyil?!
Məncili istədi Məmdəli sonda:
Kələki Məncildən heç betər deyil.
Pivədən gətirin hələ vaxta var,
Gedən Kəlbəcərdir, Biləcər deyil

Kəlbəcərin getməsi ildönümünə 1997

ÖZƏL PAYIMIZ

Gör necə hallandı özəl payımız!
Can sənə qurbandı, özəl payımız!

Zənn elədik, yaxşı yetişdik pula,
Beş payı var, ev verəcək yoxsula,
Qız köçürüb tez salacaqdır yola,
Dərnlərə dərmandı, özəl payımız!
Can sənə qurbandı, özəl payımız!

Kaş bu işin mənfəətin biz görək,
Lüt kişiler kaptalis olsun gərək,
Faiz alıb nuş eləyib bal-çörək!
Desin, firavandı, özəl payımız!
Can sənə qurbandı, özəl payımız!

Komtəçilər gündə girib bir dona.
Söylədilər, çek gedəcək milyona.
Gözlədik, aya, nə zaman paylana?
Axır ki, paylandı, özəl payımız!
Can sənə qurbandı, özəl payımız!

Uyquda gördü çoxu min ton darı,
Bəziləri tapdı qızıl anbarı,
Sahib olubmuş zavoda tən yarı,
Mülkü dəyirmandı, özəl payımız!
Bəxtinə heyrandı, özəl payımız!

Bir para kəslər də deyirdi yaman,
Xam xəyala düşməyə yoxdur güman,
Çek ilə olmaz Fatıya heç tuman,
Sanma ki xırmandı, özəl payımız!

Növbədə durduq neçə axşam-səhər,
Şirvan ilə keçdi ələ bir təhər,
Arvada göstərdi qaçıb evdə ər
«Gör necə əlvandı, özəl payımız!
Bax, bizə mehmandı özəl payımız!»

Fab-zavodu çoxdan alıb-satdılar,
Bizləri ancaq boş işə qatdılar,
Ortada meymun kimi oynatdılar,
Altıca şirvandı, özəl payımız!
Nərlərə meydandı özəl payımız!

14 iyun 1997

QURTULUŞ GÜNÜ

Məclisimiz bəyəndi: Olsun qurtuluş günü,

Yaltaqlanmaqçın meydan, ayrıca bir tuş günü?

Hücum çəkdik düşməne-sərkərdəmiz qabaqda!?
Biçdik erməniləri, qalmadı bu torpaqda!?
Qaçqınlar qurdu busat yenidən Qarabağda!?
Bahar gəldi ölkəyə, ötüb keçdi qış günü!?
Təklifinə düzüldü: Olsun qurtuluş günü!

Qoymadıq yan-yөрələr yığıb şişib-köpməyə!?
Fəhlənin, ziyalının əli çatdı əppəyə!?
Payladıq yoxsullara gözlərinə təpməyə...
Hansı millət görübdür belə azad, xoş günü?!
Nahaq söyləməyirlər: Olsun qurtuluş günü!?

Yuxuda görüləni olmuş kimi anladız,
Yuxu görməyənləri nahaq yerə danladız,
Mirtız lələ, mən ölüm, yaman vaxtsız banladız!
Əvvəl-axır olacaq, gələr qurtuluş günü!
Dəstəbaz sürüsüyün həmişəlik alqış günü,
Ayaq altda itənçin lənət və qarğış günü.

27 iyun 1997

ƏLAVƏLƏR

GÜLLƏR MƏNƏ GÖZ DAĞI

Ötdü keçdi yasəmən, sonra küftə gülləri.
Açır çardağ güllərim, yanır hər bir budağı.
Kimdir dərən, qoxlayan? Kiminçin açır, görəni?
Boldur, solub-tökülür, ətri bürüyüb bağı.
Güllər mənə göz dağı...

Səhərlər dəstə tutub aparaydım bacıma
(Nəsrin, Aydan sevincək atılaydı qucumu),
Bir dəstəsin qızımçın, ya şeytan Aytacıma.
Əl çatarmı onlara? Düşüb yolun uzağı,
Yollar kəsilib yağı...

Unutmaz Şairəyə qönçəsindənmi dərim?
Şərqə külək əsəndə onunlamı göndərim?
Selcangilin gülü çox, yox başqa doğma yerim.
Aşib-daşır bir ucdan, ötür tamam yarpağı.
Olur mənə göz dağı.

Gül dərib qoxlayardı tanış-biliş gələndə.
Tale belə gətirdi: hamını qoydu gendə.
Tabutuma dolaydı barı yalqız öləndə.

Tökülür ləçəkləri, al boyayır torpağı.
Güllər mənə göz dağı.

GÖZƏLLƏR QOCALANDA

Sən ey əski pak gözəl, nədən döndü ruzigar?
Bir gözəl qocalarsa, sanki solar bir diyar.
Gözəllik olmayanda bu dünyanın nəyi var?
Sular bulanıb axar gözəllər qocalanda.

Gözəllərdə göstərmiş ulu tanrı qüdrəti,
Rəssamlar heyran-heyran çıxardılar surəti.
Gözəllərə tapınmaq ariflər ibadəti
Kor gözlər kimə baxar gözəllər qocalanda?
Başımdan şimşək çaxar, gözəllər qocalanda.

Gözəllər qocalmasın, qocalmasın ilahi.
Soldurma əllərinlə yaptığın səcdəgahı.
Özün ol gözəlliyin, gözəllərin pənahı.
Aləmi oda yaxar gözəllər qocalanda?
Günəş kiminçin çıxar gözəllər qocalanda?
Başımdan şimşək çaxar gözəllər qocalanda.

Avqust 1996

ZƏHLƏM GEDİR

Taqətdən düşsə də dizim,
Qocalarla tutmur sözüm.
Yenə cavanlarla gəzim.
Zəhləm gedir qocalıqdan,
Qoca olub yaşamaqdan.

Başlayacaq, oram belə,
Ürək belə, buram belə,
Təzyiq belə, çaram belə...
Zəhləm gedir qocalıqdan,
Qoca olub yaşamaqdan.

Deyirdilər:” Bir qismətdir,
Qocalmaq da səadətdir”
Zəhləm gedir qocalıqdan,
Qoca olub yaşamaqdan.

Duadaydım axşam-səhər
Cavankən eyləyim səfər
Görünür, beləymiş qədər...
Zəhləm gedir qocalıqdan,
Qoca olub yaşamaqdan.

Birdən gəlib elədi xar,
Saya gəlməz dərd-səri var,
İnciməsin qoy qocalar,
Zəhləm gedir qocalıqdan,
Qoca olub yaşamaqdan.

SONU GƏLDİ

Sən ay gözəl gəncliyim, hara uçdun quş kimi?
Ötdü ömrün baharı, sonu gəldi qış kimi
Fərəhsiz tənha həyat, boğucu iyrenc zaman
Qocalığın əlində sızlaram bayquş kimi.

10 fevral 1996

Mənbə: AZERİ.org, 2003
Veb direktor: Betti Bleyer
Veb üçün hazırlayan: Arzu Ağayeva
Veb master: Ülviyyə Məmmədova